

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA

DAIVA KARALIŪNIENĖ
DARBO IR SOCIALINIO APRŪPINIMO TEISĖS PROGRAMA

**TEISINĖS ATSAKOMYBĖS PROBLEMOS AZARTINIŲ LOŠIMŲ TEISINIAME
REGULIAVIME**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dokt. Mantas Arasimavičius

Mokslinis konsultantas –
prof. dr. Algimantas Urmonas

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Teisinės atsakomybės samprata.....	5
Teisinės atsakomybės samprata ir principai.....	5
Teisinės atsakomybės rūšys ir jų atribojimas.....	10
Aplinkybės, pašalinančios veikos pavojingumą visuomenei ir priešingumą teisei.....	15
2. Teisinė atsakomybė azartinių lošimų teisiniame reguliavime.....	16
Administracinė atsakomybė.....	16
Baudžiamoji atsakomybė.....	22
Civilinė atsakomybė.....	24
Drausminė atsakomybė.....	27
Materialinė atsakomybė.....	29
3. Teisinės atsakomybės problemos azartinių lošimų teisiniame reguliavime.....	31
3.1. Atsakomybės subjekto problema azartinių lošimų teisiniame reguliavime.....	31
3.2. Poveikio priemonių už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą parinkimo ir <i>ne bis in idem</i> principo problema.....	34
3.3. Administracinės nuobaudos už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus skyrimo termino problema.....	40
3.4. Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas – administracinis teisės pažeidimas ar baudžiamasis nusikaltimas?.....	45
Išvados ir pasiūlymai.....	50
Literatūros sąrašas.....	53
Santrauka.....	57
Summary.....	58

IVADAS

Pasirinktos problemos aktualumas. Azartinių lošimų organizavimas Lietuvoje teisiškai reglamentuojamas nuo 2001 m. liepos 1 d., kuomet įsigaliojo Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas. Teisinės atsakomybės azartinių lošimų reguliavime klausimu nėra suformuota aiški teisės teoretikų pozicija, kol kas jis nėra plačiau nagrinėtas jokiam moksliniame darbe. Lietuvos teismai 2005 metais nagrinėjo daugiau kaip 40 administracinės teisės pažeidimo bylų, susijusių su lošimų organizavimo tvarkos pažeidimais, 6 kartus Valstybinė lošimų priežiūros komisija (toliau – Priežiūros komisija) taikė poveikio priemonę – išpėjimą dėl galimo licencijos galiojimo sustabdymo. Nuolat didėjant azartinių lošimų vietų skaičiui, daugėjant lošėjų skaičiui, akivaizdu, kad teisinės atsakomybės už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus klausimas išliks aktualus. Šios srities problemų analizė turės reikšmės tiek praktikai, tiek besiformuojančiai teorijai.

Darbo tikslas. Valstybinė lošimų priežiūros komisija ir teismai, sprenddami teisinės atsakomybės klausimą už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus, identiškose situacijose priima skirtingus sprendimus, iš ko galima spręsti apie neaiškiai suformuluotas teisės normas, traukimo atsakomybės principų ir egzistuojančios praktikos nepaisymą. Pagrindinis baigiamojo darbo tikslas yra identifikuoti pagrindines teisinės atsakomybės azartinių lošimų teisiniame reguliavime problemas, jas išnagrinėti teisės aktų ir teisminių precedentų kontekste bei pasiūlyti problemos sprendimo būdus.

Tyrimo hipotezė. Teisės aktuose nustatyta administracinė atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus negali būti taikoma efektyviai.

Mokslinio tyrimo metodai. Magistro baigiamajame darbe panaudoti šie mokslinio tyrimo metodai:

- dokumentų analizės – nagrinėjant azartinių lošimų organizavimą reglamentuojančius norminius teisės aktus, teismų ir Valstybinės lošimų priežiūros komisijos sprendimus;
- sisteminės analizės – nagrinėjant azartinių lošimų organizavimo tvarką ir jos priežiūros mechanizmą kaip sudėtingo vientiso objekto elementų santykius ir ryšius;
- lyginamasis – nagrinėjant skirtingų autorių atliktų mokslinių tyrimų rezultatus.

Darbo nagrinėjimo ribos (darbo objektas). Darbo pavadinimas suponuoja bendrą teisinės atsakomybės problemų azartinių lošimų teisiniame reguliavime nagrinėjimą. Tačiau įvertinus tai, kad teisės aktuose, reglamentuojančiuose azartinių lošimų organizavimą, pagrindinis dėmesys skiriamas administracinei atsakomybei, bei tai, kad magistro baigiamasis darbas ginamas administracinės teisės ir proceso katedroje, šiame darbe didesnis dėmesys skiriamas administracinės

atsakomybės problemoms. Kitos atsakomybės rūšys bus minimos tik kaip pavyzdžiai arba alternatyvos administracinei atsakomybei.

Naudojamos literatūros analizė. Rašant magistro baigiamąjį darbą bus naudojamos Lietuvos pirminiais teisės šaltiniais – teisės aktais. Taip pat darbe bus remiamasi teismų išnagrinėtomis administracinėmis bylomis, literatūra ir moksliniais darbais, kuriuose teisinė atsakomybė nagrinėjama bendrai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir pasiūlymai.

Pirmoje darbo dalyje trumpai išdėstomas teorinis darbo pagrindas: teisinės atsakomybės samprata, principai, jos rūšys bei esminiai skirtumai tarp jų. Įvardijamos teisinę atsakomybę šalinančios aplinkybės.

Antroji dalis skirta egzistuojančio teisinio reglamentavimo analizei nagrinėjamos problemos rėmuose.

Trečioje dalyje analizuojamos praktinės teisinės atsakomybės problemos azartinių lošimų organizavime.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir siūlymai, naudotos literatūros sąrašas bei darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Darbo apimtis: 58 puslapiai.

1. TEISINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

1.1. Teisinės atsakomybės samprata ir principai

Kiekvienam teko girdėti terminus politinė, moralinė, organizacinė, partinė, teisinė atsakomybė. Visa tai yra atsakomybės formos. Tad prieš aiškinantis termino „teisinė atsakomybė“ turinį, reikia atskleisti žodžio „atsakomybė“ lingvistinę sampratą. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ atsakomybę apibrėžia kaip dorovinių, pareiginių ir teisinių reikalavimų paisymas¹. Kad ši sąvoka būtų aiški, būtina išsiaiškinti žodžio „paisymas“ reikšmę. Ją minėtas žodynas aiškina taip: paisyti – kreipti dėmesį, reaguoti, skaitytis². Galiausiai šiame šaltinyje pateikiama žodžio „skaitytis“ reikšmė – laikyti turinčiu verte, gerbti, pasyti³. Taigi, remiantis minėtu žodynu, galima pateikti tokią atsakomybės sąvoką – tai tam tikrų reikalavimų (pvz. dorovinių, pareiginių, teisinių) laikymas turinčiais verte, jų gerbimas ir atitinkama reakcija į šiuos reikalavimus. Profesorius Alfonsas Vaišvila, rengdamas teisės teorijos vadovėlį, taip pat susidūręs su atsakomybės bendrąja prasme aiškinimu, perspektyviais nurodė apibrėžimus, kurie atsakomybę sieja su pareiga⁴. Atsakomybės aiškinimas pareiga jo nuomone grindžiamas tuo, kad atsakomybės sąmonė galima tik visuomenėje, kadangi „būtinybė žmonėms gyventi drauge reikalavo naudotis subjektinėmis teisėmis vykdant vienas kitam atitinkamas pareigas, kurių pagrindu tik ir galimas bendras žmonių gyvenimas ir kiekvieno asmens teisių sauga“ (A. Vaišvila. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2000. P. 349). Toks atsakomybės aiškinimas tinka visoms be išimties atsakomybės formoms. Politinė atsakomybė siejasi su atsakomybe partijai (jos įstatams, veiklos programai ir t.t.), o pati partija yra bendro žmonių gyvenimo tvarinys. Tą patį galima teigti ir apie organizacinę atsakomybę. Moralinė atsakomybė taipogi siejasi su pareiga ir su gyvenimu visuomenėje, kadangi bendro gyvenimo taisyklės, garbės suvokimas ir sudaro moralaus elgesio turinį. Amoralus elgesys atitinkamai užtraukia moralinę atsakomybę. Jei Žemėje gyventų vienas žmogus, neabejotina, jog terminas „moralė“ jam būtų nepažįstamas.

Nagrinėjamame termine „teisinė atsakomybė“, žodis „teisinė“ susiaurina, sukonkretina atsakomybės sferą, siedamas ją su teise. Todėl kiekvieno žmogaus teisės suvokimas ir lems požiūrį į teisinę atsakomybę: kaip į bausmę už pražangą ar kaip į skatinimą dorai elgtis, kaip į laisvių ribojimą ar kaip į laisvių garantą.

¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas / Vyr. redaktorius Stasys Keinys. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 55.

² Ten pat. P. 478.

³ Ten pat. P. 697.

⁴ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. - Vilnius: Justitia, 2000. P. 348.

Vertinant atsakomybę teisiniu aspektu labai svarbu suprasti dviejų sąvokų - atsakomybės ir teisės normos – santykį. Negalima kalbėti apie teisinę atsakomybę jei nėra atitinkamos teisinės normos. Žodis „teisinė“ turi ypatingą reikšmę, kadangi ne bet kokios normos pažeidimas užtraukia atsakomybę. Žmogžudystė visuomet yra žmonių elgesio normos pažeidimas, bet savigynos, karo atveju atsakomybės neužtraukia. Galima būtų daryti išvadą, kad pats savaimė normos pažeidimas negali būti pakankamu pagrindu atsirasti teisinei atsakomybei. Tačiau ši išvada suponuoja kitą klausimą: ar normos pažeidimas yra būtinas teisės pažeidimo pagrindas? Šis klausimas, priklausomai nuo atsakymo į jį, suskirstė teisės teoretikus į dvi grupes. Neigiantys atsakomybės galimumą iki normos pažeidimo vadinami *negatyviosios* (retrospektyviosios) teorijos šalininkais. Tie, kurie mano, jog atsakomybė atsiranda ir iki normos pažeidimo, vadinami *dviaspektės atsakomybės* teorijos, jungiančios *negatyviosios* ir *pozityviosios* (aktyviosios, prospektyviosios) teorijas, šalininkais.

Retrospektyviosios teorijos šalininkai remiasi apsaugine teisės funkcija, kuri jų manymų, kartu su reguliavimo funkcija, yra pagrindinė. Prospektyviosios teorijos šalininkai teisinę atsakomybę vertina ne tik kaip teisės pažeidimų prevencijos priemonę, bet ir kaip žmonių elgesio reguliavimo priemonę. Perkeldami atsakomybės atsiradimą prieš teisės normos pažeidimą, jie praplečia teisės funkcijas, įvesdami naują teisės funkciją – stimuliacinę. Retrospektyviosios teorijos šalininkai neneigia teisės stimuliacinės funkcijos, bet neigia prospektyviają atsakomybę kaip šios funkcijos realizavimo būdą. Jie kvestionuoja prospektyviosios atsakomybės teisinį statusą teigdami, kad tai ne teisinė, o labiau ideologinė sąvoka. Jų pagrindinis argumentas – prospektyvioji atsakomybė negali būti aiškiai formalizuota. Teisinė atsakomybė visuomet susijusi su teisės normomis, aiškiai apibrėžiančiomis atsakomybės rėmus bei taikymo procesą. Tuo teisine atsakomybė skiriasi nuo kitų atsakomybės rūšių. Prospektyviosios atsakomybės neįmanoma aiškiai apibrėžti: nuo kurio momento ji atsiranda, koks pagrindas jai atsirasti, kiek ilgai ji tęsiasi ir kada baigiasi?

Teisinė atsakomybė yra neigiama valstybės reakcija į neteisėtą elgesį. Tokia valstybės reakcija sukelia teisės aktais nustatytas neigiamas pasekmes teisės pažeidėjui. Šiuo požymiu teisinė atsakomybė skiriasi nuo kitokios socialinės atsakomybės.

Teisinė atsakomybė yra valstybės prievartos, užtikrinančios visuomenės teisinę sistemą, forma. Prievartinis teisinės atsakomybės pobūdis pasireiškia tuo, kad kurdamas teisės normas valstybė nustato subjektų teisinę atsakomybę neatsižvelgdama į jų valią ar norus. Valstybinė prievarta gali pasireikšti įvairiomis formomis, dažnai nesusijusiomis su teisine atsakomybe. Tad šios prievartos formos tikslas - priversti subjektus vykdyti teisės normų reikalavimus – yra pagrindinis požymis, kuris padeda atskirti teisinę atsakomybę nuo kitų valstybinės prievartos formų. Kiti

teisinės atsakomybės požymiai – ji reglamentuojama įstatymais ir privalo būti aiškiai ir nedviprasmiškai apibrėžta. Teisinė atsakomybė atsiranda įgyvendinant valstybinę prievartą. Jos atsiradimas sietinas su teisės pažeidimo fakto nustatymu, tiksliau – teisinė atsakomybė atsiranda po teisės pažeidimo. Taigi, teisės pažeidimo sudėtis yra faktinė teisinės atsakomybės prielaida, o teisės norma (kuri buvo pažeista ir už kurios pažeidimą numatyta atsakomybė) – teisinė prielaida.

Teisinę atsakomybę galima apibūdinti šiais požymiais:

1. ji susijusi su valstybine prievarta; tai sankcijų realizacijos forma, reglamentuota teisė normomis;
2. ji yra teisės normų pažeidimo pasekmė;
3. pažeidėjui (teisinės atsakomybės subjektui) pasireiškia tam tikromis neigiamomis pasekmėmis, pvz. laisvių ar teisių apribojimų, materialiniu nuostoliu ar pan.;
4. ji įgyvendinama vadovaujantis griežtomis procesinėmis normomis.

Galima išskirti dvi pagrindines teisinės atsakomybės funkcijas – teisėtvarkos apsauga ir žmonių auklėjimas, tačiau abi šios funkcijos siekia vieno tikslo – teisės pažeidimų prevencijos. Be šio tikslo galima paminėti dar keletą tikslų, keliamų teisinei atsakomybei: pažeidėjo nubaudimas ir teisės pažeidimu padarytos žalos atlyginimas (teisingumo vykdymas), pagarbos teisei ir teisingumui ugdymas. Iš šių tikslų kyla teisinės atsakomybės principai, kuriais turi vadovautis valstybės institucijos bei pareigūnai, turintys teisę taikyti sankcijas pažeidėjams:

1. *Teisėtumo principas*. Teisinė atsakomybė taikoma tik už teisės pažeidimą, t.y. kaltą, pažeidusią teisės normas veiką (veikimą arba neveikimą), padarytą asmens, kurį teisės normos leidžia patraukti atsakomybėn (subjektiškumas). Jeigu įstatymas ar kitas norminis aktas tam tikrų veiksmų arba neveikimo nedraudžia, tai atsakomybė už tokią veiką negali būti taikoma. Net ir įstatyme nustatytą nuobaudą gali taikyti tik kompetentingi organai ar pareigūnai ir tik pagal proceso teisės reglamentuotas procedūras. Pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo⁵ (toliau – ALĮ) 10 str. 6 d. nustato draudimą patalpose, kuriose organizuojami lošimai automatais, bingo, stalo lošimai, organizuoti kitą ūkinę komercinę veiklą, išskyrus restoranų, barų, koncertinę veiklą ir valiutos keitimą. Jei azartinių lošimų organizatorius, kurio lošimų namuose (kazino) veiktų restoranas, būtų baudžiamas už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą ir jo kaltinimo turinį sudarytų ALĮ 10 str. 6 d. pažeidimas, toks patraukimas teisiškai atsakomybėn būtų traktuojamas kaip neteisėtas.

2. *Pagrįstumo principas*. Teisinė atsakomybė gali būti taikoma tik nustačius objektyvią tiesą – ištyrus visas aplinkybes, įvertinus surinktus įrodymus, argumentavus kaltinimą. Be to, šis principas apima ir adekvačios sankcijos parinkimą. Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimų tyrimo

⁵ Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 43-1495.

praktikoje dažnai pasitaiko situacija, kuomet dėl netinkamo darbo organizavimo ir vidaus tvarkos nustatymo, sunku nustatyti, kas kaltas dėl pažeidimo padarymo. Vieną vertus, veiksmus, kuriais tiesiogiai pažeidžiama azartinių lošimų organizavimo tvarka, atlieka eilinis darbuotojas. Kitą vertus, lošimus organizuojančios bendrovės administracija žino apie tokią situaciją ir nesiima priemonių jos ištaisyti.⁶ Kiekvienu tokiu atveju svarbu objektyviai rinkti įrodymus, visapusiškai ištirti įvykio aplinkybes tam, kad atsakomybėn būtų patraukti visi kaltieji asmenys, o bylą nagrinėjantis organas galėtų parinkti adekvačią sankciją. Pastaroji aplinkybė labai svarbi atsižvelgus į sankcijos, numatytos už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą ATPK 173¹⁸ str., griežtumą ir jos ribas, t.y. baudą nuo penkių iki penkiolikos tūkstančių litų.

3. *Teisingumo principas*. Tai bene plačiausio turinio principas, kurio esmė ta, kad pažeidėjams taikomos sankcijos turi būti humaniškos, adekvačios padarytam pažeidimui ir racionalios siektinų tikslų prasme. Vertindami teisinę atsakomybę teisingumo kriterijumi, turime galvoje įstatymleidybos vertinimą pažeidimo ir sankcijos atitikmens aspektu. Net tuo atveju, jei bus laikomasi visų kitų teisinės atsakomybės principų, atsakomybė bus vertinama kaip neteisinga, jei pažeidėjas, vadovaujantis įstatymais, bus patrauktas pernelyg griežton ar atvirksčiai – švelnion atsakomybėn. Bausmės parinkimas turi būti sprendžiamas įstatymo nustatytose ribose atsižvelgus į pažeidimo padarytą žalos mastą ir neteisėtos veiklos pavojingumo visuomenei laipsnį. Be to, sprendžiant patraukimo teisinę atsakomybėn klausimą negalima pamiršti, kad asmuo teisine tvarka atsako tik už savo padarytus neteisėtus veiksmus. Analizuojant teismų praktiką nagrinėjant administracines bylas dėl azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimų, pastebima, kad teismai šią tvarką pažeidusiems asmenims linkę skirti švelnesnes, nei nustatyta ATPK 173¹⁸ str. sankcijoje. Nuo 2003 metų iki 2005 metų vidurio teismai skyrė 21 nuobaudą už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus (iš jų 19 baudų, mažesnių negu ATPK 173¹⁸ str. sankcijos apatinė riba ir 2 įspėjimus). Dar dviem atvejais buvo konstatuotas pažeidimo padarymas, tačiau pažeidėjams administracinė nuobauda nebuvo skirta.⁷ Vertinant tokią praktiką galima pagrįstai suabejoti, ar nurodytu laikotarpiu azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidėjams taikytos sankcijos atitiko teisinės atsakomybės teisingumo kriterijų.

Teisingumo principo turinys apima ir draudimo taikyti daugiau, kaip vieną sankciją už vieną pažeidimą (*ne bis in idem* – ne du kartus už tą patį). Tačiau tokio teisingumo principo traktavimo negalima suprasti absoliučiai. Draudimas taikyti kelias nuobaudas už vieną pažeidimą turi būti suprantamas kaip draudimas taikyti daugiau kaip vieną sankciją, kuria siekiama nubausti pažeidėją už vieną pažeidimą. Tačiau šis principas nebus pažeistas, jei tuo pat metu pažeidėjo atžvilgiu bus

⁶ Plačiau apie tai žr. skirsnyje 3.1. „Atsakomybės subjekto problema azartinių lošimų teisiniame reguliavime“.

⁷ Valstybinės lošimų priežiūros komisijos 2003-2004 metų ir 2005 metų I pusmečio valstybinės lošimų priežiūros komisijos darbuotojų surašytų administracinių teisės pažeidimų protokolų pagal LR administracinių teisės pažeidimų kodekso 173¹⁸ straipsnį ataskaita bei išnagrinėtų bylų teismuose pagal surašytus protokolus analizė.

pritaikytos sankcijos, kuriomis siekiama atkurti pažeistas kito asmens teises ar interesus, pvz. įpareigojimas atlyginti padarytą turtinę žalą. Be to, už tam tikrų teisės pažeidimų padarymą įstatymai gali numatyti galimybę taikyti kelias sankcijas vienu metu, pvz. piniginę baudą ir specialios teisės atėmimą.

Vieną iš šio principo elementų savo teisėje suformulavo senovės romėnai „lex proscipit, non respicit“ – įstatymas žiūri pirmyn, o ne atgal (jis neveikia atgaline data)⁸. Įstatymui, nustatančiam atsakomybę už kokią nors veiką, negali būti suteiktas galiojimas atgal, į praeitį, todėl, kad žmonės savo elgesį modeliuoja vadovaudamiesi galiojančiais teisės aktų reikalavimais, atsižvelgdami į aktualų elgesio teisinį įvertinimą. Dėl tos pačios priežasties turi būti iš anksto žinoma sankcija už teisės pažeidimą. Draudimų ir bausmių (sankcijų) paskirtis yra įtakoti individų veiksmus, todėl įstatymų, nustatančių atsakomybę arba griežtinančių sankciją, galiojimas atgal būtų neprotingas ir neteisingas, kadangi tuo metu, kai žmogus veikė, jis veikė teisėtai. Atvirkščiai, įstatymai, lengvinantys arba naikinantys atsakomybę, privalo galioti atgal, kitaip visuomenė nematytų skirtumo tarp nusikalstamos veikos ir leistinos, pavojingų nusikaltimų ir nesunkių teisės pažeidimų.

4. *Atsakomybės neišvengiamumo principas*. Draudimų ir sankcijų už jų pažeidimus sistema veikia ir duoda pozityvių rezultatų tik tuo atveju, jei teisės pažeidėjai neišvengia atsakomybės ir už padarytus pažeidimus visuomet yra traukiami atsakomybėn, t.y. patiria savo atžvilgiu neigiamą poveikį. Išvengę atsakomybės pažeidėjai, pajutę nebaudžiamumą, gali daryti sunkesnius teisės pažeidimus. Be to, šiuo atveju netaikoma atsakomybė neatlieka auklėjamosios savo funkcijos ir netgi priešingai – skatina nepagarbą teisės normoms. „Nebaudžiamumas, teisei priešingo elgesio nesmerkimas visuomet skatina naujus teisės pažeidimus, padeda formuotis stipresniems antivisuomeniniams pažeidėjo polinkiams ir įpročiams.“⁹ Paaiškinant šio principo įgyvendinimą ir svarbą teisės taikymo praktikai, galima pateikti pavyzdį su azartinių lošimų reklamos draudimo reikalavimo, numatyto ALĮ 10 str. 9 d., vykdymu. Tol, kol šiuo klausimu nepasisakė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apylinkės teismai nepradėjo taikyti nuobaudų ATPK 173¹⁸ str. sankcijos ribose, azartinių lošimų organizatoriai nevengdavo pažeidinėti šio draudimo. Šiuo metu situacija keičiasi, kadangi lošimų organizatoriai pajuto, kad atsakomybė už šitokį azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą yra neišvengiama.

5. *Tikslingumo principas*. Šis principas turi būti suprantamas kaip teisės pažeidėjui taikomos sankcijos ir teisinės atsakomybės tikslų pusiausvyros siekis. Kitais žodžiais tariant, jei teisinės atsakomybės tikslai yra pasiekti (arba gali būti pasiekti) dar nepritaikius teisės pažeidėjui poveikio priemonių – tai jos ir neturi būti taikomos. Įstatymai nustato ne vieną alternatyvą teisinėms poveikio priemonėms: kompetentingų organų (pareigūnų) įspėjimai ir pastabos, nuosprendžio vykdymo

⁸ Veličkienė A.T. Lotynų kalba. Vadovėlis teisininkams. - Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. P. 206.

⁹ Petkevičius P. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 23.

atidėjimas, visuomeninio poveikio priemonės ir kt.). Šiuo principu remiasi įstatymų nustatyta galimybė atleisti kaltą asmenį nuo dalies atsakomybės (bausmės), jei atsakomybės tikslas pasiektas anksčiau, nei įvykdyta visa bausmė (laisvės atėmimo termino sutrumpinimas, specialios teisės gražinimas anksčiau termino ir kt.). Šis principas realizuoja teisinės atsakomybės auklėjamąją, prevencinę paskirtį. Šiuo principu paremtas ir įstatymuose nustatytas atsakomybės taikymo senaties terminas. Šio principo įgyvendinimą azartinių lošimų organizavimo priežiūros praktikoje gerai iliustruoja Azartinių lošimų licencijavimo taisyklėse nustatyta lošimus organizuojančiai bendrovei, pažeidusiai licencijavimo sąlygas ir azartinių lošimų organizavimo tvarką, taikomų poveikio priemonių gradacija nuo įspėjimo apie galimą licencijos galiojimo panaikinimą iki licencijos galiojimo panaikinimo. Tokiu būdu šią poveikio priemonę taikanti institucija gali įgyvendinti teisinės atsakomybės tikslingumo principą ir skirti tokią poveikio priemonę, kurios pakaktų tikslams pasiekti ir kuri būtų optimali konkrečioje situacijoje.

Literatūroje galima rasti ir kitų principų (atsakomybės viešumo, veiksmingumo, atsakomybės už elgesį, o ne už mintis ir kt.), tačiau autoriaus nuomone jie yra išvestiniai iš aukščiau išvardintų principų ir tolimesnis teisinės atsakomybės principų detalizavimas bei smulkinimas bereikalingai išplėstų darbo apimtį, nesuteikdamas didesnės naudos temos nagrinėjimui.

1.2. Teisinės atsakomybės rūšys ir jų atribojimas

Atsižvelgiant į teisės normas, kurios nustato atsakomybės taikymą, teisinė atsakomybė skirstoma į rūšis. Yra išskiriamos baudžiamoji, civilinė, administracinė, drausminė ir materialinė atsakomybės.

Baudžiamoji atsakomybė taikoma asmenims, padariusiems nusikaltimus arba baudžiamuosius nusizengimus. Ši atsakomybės rūšis, lyginant su kitomis, sąlygoja griežčiausias sankcijas, kurių tikslas nubausti teisės pažeidėją. Šios atsakomybės rūšies sankcijos veikia tiesiogiai asmenį, pažeidusį baudžiamąjį įstatymą (nusikaltėlį). Nusikalstamų veikų turinį ir sankcijas griežtai reglamentuoja atskiras įstatymas: Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK), o teiseną – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK). Sprendimą dėl asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn specialiu dokumentu – nuosprendžiu priima tik teismas. Net po bausmės įvykdymo teisės pažeidėjui tam tikrą laiką išlieka neigiamos pasekmės – teistumas. Griežčiausia BK nustatyta sankcija yra įkalinimas iki gyvos galvos.

Civilinė atsakomybė taikoma už sutartinių įsipareigojimų pažeidimą arba už nesutartinės turtinės žalos padarymą. Civilinei atsakomybei ir jos taikymui būdingi bruožai, sąlygoti šios teisės šakos ir jos reguliuojamų santykių (turima omenyje didelė dispozityvumo laisvė, kuomet šalys gali

iš anksto susitarti dėl atsakomybės taikymo, jos ribų ir sankcijų). Sankcijų tikslas – turtinės žalos atlyginimas ir pažeistos teisės atkūrimas. Teisės aktuose numatytos kelios civilinės atsakomybės formos: nuostolių atlyginimas, netesybos (bauda ar delspinigiai), užstato praradimas ir kt. Taip pasireiškia kompensacinis civilinės atsakomybės pobūdis. Civilinė atsakomybė taikoma ne tik teismine, bet ir arbitražine tvarka.

Administracinė atsakomybė taikoma už administracinius teisės pažeidimus. Administracinės atsakomybės institutas realizuoja skirtingų teisės šakų normas – darbo, finansų, mokesčių, viešojo administravimo ir kt., todėl ši atsakomybės rūšis pasižymi reglamentuojančių bei susijusių norminių teisės aktų gausa. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis administracinės atsakomybės atsiradimą ir nuobaudų taikymą yra Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (toliau – ATPK), tačiau nemažai šio kodekso straipsnių yra blanketinio pobūdžio ir nukreipia į kitus įstatymus ar poįstatyminius teisės aktus.

Pagrindiniai administracinės atsakomybės bruožai:

- taikoma už administracinius nusižengimus;
- už pažeidimą taikoma administracinė nuobauda;
- didelė gausa ir įvairovė organų (pareigūnų) galinčių skirti administracinę nuobaudą;
- atskira patraukimo atsakomybės tvarka (procesas);
- atsiranda administracinės teisės normų pagrindu.

Pažymėtina, kad tam tikri administraciniai nusižengimai savo objektyviaja puse panašūs į baudžiamuosius nusikaltimus (pvz. nedidelis chuliganizmas, smulkus svetimo turto pagrobimas), tačiau nusižengimus nuo nusikaltimų skiria mažesnis pavojingumo visuomenei laipsnis ir atitinkamai švelnesnė sankcija.

Drausminė atsakomybė taikoma už darbo (tarnybos) drausmės pažeidimus. Šios atsakomybės skiriamasis bruožas yra pažeidimo objektas – nustatyta darbo arba tarnybos tvarka, o pažeidėją ir nuobaudą taikantį asmenį sieja darbiniai pavaldumo santykiai. Bendras teisės aktas, nustatantis drausminės atsakomybės taikymo sąlygas ir tvarką yra Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (toliau – DK). Tačiau valstybės tarnyboje dirbančių asmenų tarnyba reglamentuojama atskirais įstatymais arba statutais, kurie numato kitokius, kaip taisyklė – griežtesnius, reikalavimus šios kategorijos darbuotojams ir atitinkamai kitokias sankcijas už padarytus darbo drausmės pažeidimus. Drausminė atsakomybė realizuojama per valdingus įgalinimus pavaldiems darbuotojams (tarnautojams) turinčius asmenis (įmonių, įstaigų ar organizacijų vadovus bei administraciją). Sankcijoms būdinga tai, kad jos turi įtakos tik pažeidėjo darbo santykiams su konkrečiu darbdaviu, o kitoms gyvenimo sferoms įtakos neturi. Griežčiausia sankcija, nustatyta teisės aktuose, yra darbuotojo atleidimas iš darbo.

Materialinė atsakomybė atsiranda dėl teisės pažeidimo, kuriuo vienas darbo santykio subjektas, neatlikdamas savo darbo pareigų, padaro žalą kitam darbo santykio subjektui. Materialinės atsakomybės esmė – atlyginti turtinę žalą, atsiradusią dėl netinkamų darbo pareigų vykdymo. Materialinė atsakomybė darbo santykio subjektams atsiranda nepriklausomai nuo jų darbovietės nuosavybės formos (privati ar valstybinė) ar teisinės formos. Teisės pažeidimą, dėl kurio atsiranda materialinė atsakomybė, gali padaryti tiek fiziniai asmenys (darbuotojai) tiek juridiniai asmenys (įmonės, įstaigos bei organizacijos). Kaip ir kitus teisės pažeidimus, taip ir pažeidimus, dėl kurių atsiranda materialinė atsakomybė, sudaro keturi elementai (objektas, subjektas, objektyvioji pusė, subjektyvioji pusė). Elementų turinys yra panašus į darbo drausmės pažeidimus, tačiau skiriasi šių pažeidimų objektas. Darbo drausmės pažeidimo objektas – nustatyta darbo tvarka (taisyklės). Pažeidimo, kuriuo darbo santykio subjektas padaro žalą kitam subjektui, objektas – nukentėjusio darbo santykio subjekto turtas arba kitos vertybės, turinčios materialiąją vertę.

Sąlygos patraukti materialinę atsakomybę:

- tiesioginė žala (suprantama kaip žala padaryta objektyviai egzistuojančiam turtui jį praradus, sugadinus ar pan.);
- neteisėti darbuotojo, padariusio žalą, veiksmai, kuomet jis nevykdo savo darbinių pareigų ar vykdo jas netinkamai;
- darbuotojo kaltė;
- tiesioginis priežastinis ryšys tarp darbuotojo veiksmų ir atsiradusios žalos;
- pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais.

Teisinę atsakomybę taip pat galima skirstyti į dvi dideles grupes pagal siekiamus tikslus. *Baudžiančiosios atsakomybės* tikslas yra nubausti teisės pažeidėją, sukelti jam neigiamus ir nemalonus padarinius, motyvuoti jį ateityje paklusti įstatymams ir auklėti visuomenę. Tokion atsakomybėn traukiami nusikaltėliai, pažeidę BK nuostatas, administracinius teisės pažeidimus padarę asmenys, darbo drausmės pažeidėjai. *Teisę atstatančiosios atsakomybės* tikslas yra atkurti neteisėtai pažeistas teises arba priversti vykdyti nevykdomą pareigą. Šios atsakomybės būdingas bruožas – teisės pažeidėjas gali pats, be valstybės įsikišimo, savo atžvilgiu įgyvendinti teisę atstatančiąsias sankcijas, pvz. sumokėti baudą ar delspinigius. Tokia atsakomybė būdinga civilinei teisei.

Anksčiau darbo autorius minėjo bendrus teisinės atsakomybės principus. Šie principai neabejotinai galioja visoms atsakomybės rūšims. Tačiau kiekvienai atsakomybės rūšiai yra ir tik jai būdingi principai. Šie individualūs teisinės atsakomybės rūšies principai, teisinis reglamentavimas,

patraukimo atsakomybėn teisiniai padariniai, leidžia atriboti vieną teisinės atsakomybės rūšį nuo kitos.

Atsižvelgus į tai, kad vėliau darbo tema bus atskleidžiama administracinės atsakomybės kontekste (žr. darbo įvadą), būtent šią teisinės atsakomybės rūšį autorius pasirinko atsparos tašku pateikiamam teisinės atsakomybės rūšių palyginimui, kuris atliktas remiantis šiais kriterijais:

- atsakomybės taikymo pagrindas;
- subjektai, taikantys atsakomybę;
- poveikio priemonės ir jų padariniai;
- atsakomybės subjektai;
- atsakomybės taikymo procesinė tvarka.

Administracinės ir baudžiamosios atsakomybės skirtumai. Administracinės atsakomybės pagrindas yra padarytas administracinis teisės pažeidimas, nustatytas įstatymų. Baudžiamosios atsakomybės pagrindu yra nusikaltimas, kurio požymiai numatyti BK. Administracinės atsakomybės sankcijas už pažeidimus skiria teismas ir ATPK nurodyti valstybinio valdymo organai. Bausmes už nusikaltimus skiria tik teismas. Nors baudžiamosios ir administracinės atsakomybės priemonių tikslas yra bendras – nubausti teisės pažeidėjus ir tokiu būdu juos perauklėti, tačiau administracinės nuobaudos yra žymiai švelnesnės už kriminalines bausmes (daugumoje atvejų, išskyrus pinigines baudas už tam tikrus pažeidimus) ir nesukelia tokių sunkių teisinių pasekmių. Tai labai paprastai paaiškinama veikų, už kurias numatyta atsakomybė, skirtingu pavojingumo laipsniu. Kalbant apie atsakomybės subjektus galima paminėti, kad palyginus netolimoje praeityje jie nesiskyrė – tiek administracinėn, tiek baudžiamojon atsakomybėn buvo traukiami tik fiziniai asmenys. Skyrėsi tik amžius, nuo kurio atsiranda atsakomybė: administracinėn atsakomybėn traukiamų asmenų nustatytas minimalus amžius 16 metų, baudžiamojon – 14 metų. Tačiau pakeitus BK buvo numatyta galimybė traukti baudžiamojon atsakomybėn ir juridinius asmenis. Šia prasme ATPK atsilieka, tačiau rengiamame šio teisės akto pakeitimų projekte jau numatyta galimybė už tam tikrus pažeidimus atsakomybėn traukti ir juridinius asmenis. Tačiau žvelgiant į administracinę atsakomybę plačiąja prasme, tam tikromis sąlygomis juridiniai asmenys taip pat traukiami administracinėn atsakomybėn. Šiuo atveju kalbama ne apie ATPK pažeidimus, o apie licencijuojamos veiklos ar kitokios veiklos, kurios vykdymą teisės aktais reglamentuoja valstybė, pažeidimus, už kuriuos numatytos sankcijos juridiniams asmenims (baudos, veiklos sustabdymas, licencijos galiojimo sustabdymas ar panaikinimas ir pan.) Akivaizdus šių atsakomybės rūšių skirtumas ir pagal penktąjį kriterijų – atsakomybės taikymo procesinę tvarką. Administracinė atsakomybė taikoma pagal administracinės teisės normų nustatytą tvarką, baudžiamoji – pagal baudžiamojo proceso normas,

įtvirtintas BPK. Dėl šio skirtumo galima pažymėti administracinės atsakomybės taikymo operatyvumą, kadangi administracinių teisės pažeidimų bylose paprastai nereikia atlikti tokių sudėtingų procesinių veiksmų, kaip baudžiamosiose bylose („paprastai“ reiškia, kad šiame teiginyje neatsižvelgiama į baudžiamųjų bylų nagrinėjimą supaprastinto proceso tvarka).

Administracinės ir civilinės atsakomybės skirtumai. Kaip jau buvo minėta, administracinės atsakomybės pagrindas yra administracinės teisės pažeidimas. Civilinės atsakomybės pagrindas yra civilinės teisės deliktas arba sutarties pažeidimas. Jei administracinės teisės pažeidimus nagrinėja ir nuobaudas skiria teismai ar valstybinio valdymo organai (pareigūnai), tai civilinius ieškinius gali nagrinėti ne tik teismai, bet su valstybiniu valdymu nesusiję privatūs subjektai – arbitražai. Civilinės atsakomybės subjektais gali būti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys. Nevienodi ir šių teisinės atsakomybės rūšių teisiniai padariniai. Administracinės atsakomybės nuobaudos gali būti ne tik turtinio pobūdžio, bet ir tam tikrų asmens teisių ir net teisės į laisvę apribojimas. Civilinės teisinės atsakomybės pobūdis paprastai yra turtinis. Prie skirtumų galima pažymėti ir taikymo senaties terminus. Galiojantys teisės aktai nustato bendrą 6 mėnesių (tam tikrais atvejais – metus) administracinės atsakomybės taikymo senaties terminą, tuo tarpu Civilinis kodeksas numato kur kas įvairesnius ir tam tikrais atvejais ilgesnius – iki 10 metų – senaties terminus.

Administracinės ir drausminės atsakomybės skirtumai. Kaip ir ankstesniuose palyginimuose, šių dviejų atsakomybių pirmasis skirtumas yra taikymo pagrindas. Drausminėn atsakomybėn asmenys traukiami už drausminius pažeidimus, administracinėn – už administracinius teisės pažeidimus. Skiriasi šios atsakomybės rūšys ir teisės pažeidimo objektais. Drausminio nusižengimo objektas yra darbo, tarnybinė ar kitokia tam tikros žmonių grupės (kolektyvo) vidaus tvarka, kuri pažeidimo atveju yra pažeidžiama. Administraciniu teisės pažeidimu kėsiamasi ne į konkrečios, lokaliai žmonių grupės, o į daugumai arba visiems privalomas elgesio taisyklės, valstybinio valdymo santykius. Specifinis drausminės atsakomybės subjektas – tam tikro kolektyvo (darbo, mokymosi ar pan.) narys. Tuo tarpu administracinės atsakomybės subjektu gali būti bet kuris nustatyto amžiaus sulaukęs ir pakaltinamas fizinis asmuo. Skirtingi atsakomybės taikymo subjektai taip pat yra ryškus šių atsakomybių skirtumas. Administracinę atsakomybę pažeidėjams taiko specialūs valstybinio valdymo organai ar pareigūnai bei teismai, t.y. pažeidėjo ir atsakomybę taikančio organo nesaisto tarnybinis pavaldumas. Drausminėn atsakomybėn traukia ir pažeidėjams poveikio priemonės skiria organai (pareigūnai), kuriems pažeidėjas yra pavaldus pagal darbo ar tarnybos santykius. Prie šių atsakomybės rūšių skirtumų galima paminėti ir skirtingas poveikio priemones (ypač jų teisinius padarinius) bei jų taikymo procesinės tvarkos skirtumus.

Administracinės ir materialinės atsakomybės skirtumai. Kadangi materialinei atsakomybei būdingi civilinės ir drausminės atsakomybės požymiai, atitinkamai panašūs ir administracinės bei

materialinės atsakomybės atskyrimo kriterijai, aptarti aukščiau. Pagrindas materialinei atsakomybei atsirasti yra darbuotojo neteisėti, pažeidžiantys jo pareigas veiksmai, dėl kurių darbdaviui atsirado turtinė žala. Administracinės atsakomybės pagrindas – administracinis pažeidimas. Administracinė atsakomybė turi visą spektrą poveikio priemonių, kurių tikslas nubausti ir perauklėti pažeidėją. Materialinės atsakomybės tikslas – kompensuoti darbdavio patirtą žalą. Kaltininką su žala patyrusiu asmeniu (o kartu ir su atsakomybę taikančiu subjektu) saisto darbiniai arba tarnybiniai santykiai. Administracinės teisės pažeidėjo su bylą nagrinėjančiu organu jokie pavaldumo santykiai nesaisto.

1.3. Aplinkybės, pašalinančios veikos pavojingumą visuomenei ir priešingumą teisei

Kaip ir kiekviena taisyklė, atsakomybės už pažeidžiančius teisės normas veiksmus taisyklė turi išimtis. Įstatymuose yra nustatytos sąlygos (išlygos), kurioms esant asmuo, pažeidęs teisės normas, yra atleidžiamas nuo atsakomybės. Šių sąlygų turinys yra glaudžiai susijęs su teisinės atsakomybės principais (ypač su teisingumo), tiksliau sakant jos realizuoja šiuos principus. Tokiomis sąlygomis yra:

- nepakaltinamumas. Tai asmens psichinės sveikatos būseną, kuomet dėl ligos ar silpnaprotystės jis nesugeba suprasti savo veiksmų ir (ar) jų valdyti;
- būtinoji gintis, t.y. teisėtas savo, kito asmens, valstybės ar visuomenės teisių bei teisėtų interesų gynimas nuo pavojingo, nusikalstamo kėsینimosi padarant žalos besikėsinančiam asmeniui;
- būtinasis reikalingumas. Tai tokia atsakomybę šalinanti sąlyga, kuomet siekiant išvengti gresiančios žalos valstybės ar visuomeniniams interesams, tam tikram asmeniui ar jo teisėms, padaroma žala kolektyviniams ar individualiems interesams, jeigu esant tokioms aplinkybėms grėsmė negalėjo būti pašalinta kitokiais būdais;
- veikos mažareikšmiškumas ir nepavojingumas visuomenei. Šis klausimas sprendžiamas atsižvelgus į tokios veikos faktines aplinkybes ir teisės aktų, numatančių tokią atleidimo nuo teisinės atsakomybės sąlygą, nuostatas;
- kazusas. Tai teisės normų pažeidimas (teisės normose numatytų pasekmių sukėlimas) be kaltės. Tai toks psichinis santykis su daromu teisės pažeidimu ir kilusiomis pasekmėmis, kuri neatitinka nei tyčinės, nei neatsargios kaltės sampratos.

2. TEISINĖ ATSAKOMYBĖ AZARTINIŲ LOŠIMŲ TEISINIAME REGULIAVIME

Azartiniai lošimai yra specifinė ūkinės komercinės veiklos rūšis. Natūralu, kad dėl tam tikro neigiamo poveikio socialinei aplinkai, dėl didelių grynujų pinigų srautų, jai taikomas specialus teisinis reglamentavimas.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis azartinių lošimų organizavimo sąlygas ir tvarką bei tame tarpe Priežiūros komisijos teises ir pareigas (įgaliojimų ribas), yra ALĮ. Šio įstatymo nuostatų įgyvendinimą reglamentuoja poįstatyminiai teisės aktai: Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos Azartinių lošimų licencijavimo taisyklės¹⁰, taisyklės, reglamentuojančios pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą teikiant azartinių lošimų paslaugas¹¹, Priežiūros komisijos patvirtintos tvarkos ir taisyklės. Azartiniams lošimams taikomas specialus apmokestinimas, nustatytas Loterijų ir azartinių lošimų mokesčio įstatyme.¹²

Nors CK šeštosios knygos XXI skyrius vadinasi „Lošimas ir lažybos“, tačiau lošimus, o tiksliau lošimo pagrindu atsirandančių prievolių klausimą, reglamentuoja tik vienas CK 6.243 straipsnis.

Be išvardintų teisės aktų, reglamentuojančių azartinių lošimų organizavimą, ši paslaugų verslą reglamentuoja ir kiti teisės aktai, nustatantys ūkinės komercinės veiklos sąlygas ir tvarką bendrai, iš kurių paminėtinas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas.¹³

2.1. Administracinė atsakomybė

Administracinė atsakomybė už teisės aktų, reglamentuojančių azartinių lošimų organizavimą, numatyta ATPK 173¹⁸ str. Šio straipsnio dispozicija numato, kad azartinių lošimų organizavimo tvarkos arba lošimo reglamento pažeidimas užtraukia baudą nuo penkių tūkstančių iki penkiolikos tūkstančių litų, o tokie pat veiksmai, padaryti asmens, bausto administracine nuobauda už šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytus pažeidimus, užtraukia baudą nuo penkiolikos tūkstančių iki dvidešimt penkių tūkstančių litų. Šia novele ATPK buvo papildytas 2001 m. balandžio 17 d. įstatymu Nr. IX-256¹⁴, t.y. mėnesiu anksčiau, negu buvo priimtas ir paskelbtas

¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr. 740 „Dėl azartinių lošimų licencijavimo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2001, Nr. 53-1876.

¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1441 „Dėl įtartinų operacijų su pinigais sustabdymo ir informacijos pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 167-6127.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 22 d. nutarimas Nr. 929 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 6 d. nutarimo nr. 1411 „Dėl kriterijų, kuriais vadovaujantis operacija pinigais laikoma įtartina, patvirtinimo“ pakeitimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 115-4302.

¹² Lietuvos Respublikos loterijų ir azartinių lošimų mokesčio įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 43-1496.

¹³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.

ALĮ.¹⁵ Iš pirmo žvilgsnio kurioziška situacija paaiškinama paprastai: pirmąją ALĮ redakciją Seimas priėmė 2001 m. balandžio 12 d., tačiau Lietuvos Respublikos Prezidentas šios redakcijos nepasirašė ir 2001 m. gegužės 5 d. dekretu Nr.1304¹⁶ grąžino įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti bei pateikė savo pastabas. Kol Prezidentas sprendė ALĮ pasirašymo klausimą, įstatymleidyba nestovėjo vietoje. Priėmus ALĮ (redakciją, kurią vetavo šalies Prezidentas), Seime toliau buvo svarstomi ir priimami teisės aktai, susiję su ALĮ: Azartinių lošimų mokesčio įstatymas ir ATPK pakeitimai.

Patraukimo administracinėn atsakomybėn klausimui spręsti svarbi aplinkybė yra pažeidimo sudėties elementų – objekto, objektyviosios pusės, subjekto ir subjektyviosios pusės – nustatymas ir visų keturių elementų buvimas.

Objektas. ATPK 173¹⁸ str. dispozicija yra blanketinė – pagal šį straipsnį administracinėn atsakomybėn asmenys traukiami už kituose teisės aktuose nustatytos tvarkos pažeidimą arba už lošimo organizatoriaus parengto ir Priežiūros komisijos patvirtinto lošimų reglamento pažeidimus. Taigi, sprendžiant klausimą, ar asmuo padarė ATPK 173¹⁸ str. numatytą pažeidimą, reikia nustatyti kokio teisės akto ir kokius reikalavimus asmuo pažeidė arba kurių lošimo reglamento nuostatų nesilaikė. Kalbant apie lošimų organizavimo reglamento pažeidimo išskyrimą bei įtraukimą į šio straipsnio dispoziciją, galima drąsiai teigti, kad tai yra perteklinis reglamentavimas. ALĮ aiškiai nustato, kad lošimų organizavimo tvarka apima ir lošimų organizavimo reglamentą (ALĮ 10 str. 1 d., 18 str. 1d.). Vienaip ar kitaip, ATPK 173¹⁸ str. numatyto pažeidimo objektas yra azartinių lošimų organizavimo tvarka.

Objektyvioji pusė. Administracinis pažeidimas, numatytas ATPK 173¹⁸ str. gali būti padaromas tiek veiksmais, tiek ir neveikimu. Šio pažeidimo objektas yra azartinių lošimų organizavimo tvarka, o tvarka paprastai imperatyviai nurodo ja besivadovaujantiems subjektams atlikti kažkokius veiksmus arba atvirkščiai – nuo jų susilaikyti. Priešingi veiksmai yra vertinami kaip tvarkos, o tuo pačiu ir administracinis pažeidimas. Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimo veiksmais pavyzdžiu gali būti ALĮ 14 str. nustatyto draudimo lošimus organizuojančiai bendrovei verstis kita komercine ūkine veikla nepaisymas ir tokios veiklos organizavimas lošimų organizavimo vietoje. Pažeidimo padarymo neveikimu pavyzdžiu gali būti bendrovės atsisakymas registruoti asmenis, keičiančius grynuosius pinigus į žetonus už sumą, kuri viršija 3500 Lt, ir tokiu būdu savo neveikimu pažeisti ALĮ 20 str. 1 d. nustatytą reikalavimą, t.y. lošimų organizavimo tvarką. Kiti šio pažeidimo sudėties elemento pagrindiniai požymiai – žala ir priežastinis ryšys tarp

¹⁴ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 173¹⁸ straipsniu ir 224, 259¹ straipsnių pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 39-1328.

¹⁵ Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 43-1495.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Prezidento 2001 m. gegužės 2 d. dekretas Nr. 1304 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos respublikos azartinių lošimų įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“//Valstybės Žinios. 2001, Nr. 39-1364.

veikos ir atsiradusios žalos – nėra svarbūs ir patraukimui administracinės atsakomybės įtakos neturi, kadangi pati veika (t.y. tvarkos pažeidimas) yra pavojinga ir baudžiama. Teisės teorijoje tokios pažeidimų sudėtys, kuomet teisinė atsakomybė traukiama vien už priešingus teisei veiksmus, vadinamos formaliosiomis.

Subjektas. Minimo straipsnio dispozicija nenumato specialaus atsakomybės subjekto, todėl atsakomybė už šio straipsnio pažeidimą asmenys traukiami bendra tvarka, t.y. pakaltinami, ne jaunesni kaip šešiolikos metų amžiaus fiziniai asmenys.¹⁷

Subjektyvioji pusė. ATPK nurodo, kad pažeidimas laikomas padarytu tyčia, jeigu jį padaręs asmuo suprato priešingą teisei savo veikimo arba neveikimo pobūdį, numatė žalingas jo pasekmes ir jų norėjo arba nors ir nenorėjo šių pasekmių, bet sąmoningai leido joms kilti (ATPK 10 str.). Pažeidimo padarymas dėl neatsargumo traktuojamas tuo atveju, jei pažeidėjas numatė, kad jo veikimas arba neveikimas gali sukelti žalingas pasekmes, bet lengvabūdiškai tikėjosi, kad jų bus išvengta, arba pažeidėjas nenumatė, kad gali kilti tokios pasekmės, nors turėjo ir galėjo jas numatyti.

ATPK 173¹⁸ str. dispozicijoje kaltės forma nėra tiesiogiai nustatyta, todėl darytina išvada, kad atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos arba lošimų reglamento pažeidimus atsiranda tiek dėl tyčios, tiek dėl neatsargumo padarytos veikos. Tokią išvadą sąlygoja dvi aplinkybės: pačio pažeidimo objekto ypatumai ir galimų pažeidimo subjektų ratas.

Nagrinėjamo straipsnio dispozicijoje atsakomybė numatoma už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą arba už lošimo reglamento pažeidimą. Tam tikra prasme tai nėra lygiaverčiai objektai. Azartinių lošimų organizavimo tvarka suprantama kaip norminių teisės aktų, reglamentuojančių azartinių lošimų organizavimą, visuma. Tai, kad šie teisės aktai yra norminiai, reiškia, kad jie yra skelbiami nustatyta tvarka ir todėl preziumuojama, kad jie yra visiems žinomi. CK 1.6 str. įtvirtina dar iš romėnų teisės atėjusį principą *ignorantia legis non est argumentum* (įstatymo ignoravimas nėra pasiteisinimas) ir nustato, kad įstatymų nežinojimas ar netinkamas jų nuostatų suvokimas neatleidžia nuo juose numatytų sankcijų taikymo ir nepateisina įstatymų reikalavimų nevykdymo ar netinkamo jų vykdymo.

Lošimo reglamentas nėra nei norminis, nei individualus teisės aktas. Tai veikia lošimų organizatoriaus parengta standartinė sutartis, kurios sąlygas revizuoja ir tvirtina Priežiūros komisija. Azartinių lošimų organizavimo tvarka nereglementuoja lošimo reglamento viešo paskelbimo ar privalomo kiekvieno lošėjo supažindinimo su reglamentu prieš pradėdant lošti. ALĮ 18 str. 3 d. numato, kad lošėjo reikalavimu lošimų organizatorius privalo jį supažindinti su lošimo reglamentu. Deja, tik retas lošėjas bent kartą perskaito lošimų reglamentą, o atsižvelgus į tai, kad beveik visos bendrovės bent kartą į mėnesį keičia ir pildo jo nuostatas, tikrai galima neabejoti, kad aktualų lošimo

¹⁷ Plačiau administracinės atsakomybės subjekto problema nagrinėjama trečiojoje darbo dalyje.

reglamento tekstą žino vienetai lošėjų. Ši teiginį sustiprina ir ta aplinkybė, kad lošėjai nuolatos „migruoja“ iš vienos lošimų vietos į kitą ir per vakarą ieškodami fortūnos gali pereiti visas mieste esančias lošimų organizavimo vietas, kurių lošimo reglamentai yra skirtingi. Įvertinus tai, galima daryti išvadą, kad norminių teisės aktų, kuriais reglamentuojamas azartinių lošimų organizavimas, žinojimo prezumpcija neturi būti tapatinama su lošimo reglamento žinojimo prezumpcija. Tokia prezumpcija gali būti tik išvestinė iš CK 1.5 str. nuostatos, kad civilinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Protingumas reikalauja, kad lošėjas domėtusi savo teisėmis ir pareigomis bei veiktų sąžiningai, kaip *bonus pate familias* (protingas žmogus)¹⁸, t.y. prieš pradėdamas lošimą susipažintų su jo taisyklėmis ir bendrai su lošimo paslaugos teikimo taisyklėmis konkrečioje vietoje – lošimo reglamentu.

Nors teoriškai nagrinėjamo administracinio teisės pažeidimo subjektu gali būti bet kuris pakaltinamas ir šešiolikos metų amžiaus sulaukęs asmuo, iš tikrųjų juos sąlyginai galima skirstyti į tam tikras grupes, kurios gali būti reikšmingos kaltės formos nustatymui. Subjektus galima skirstyti į dvi grupes: lošimų organizatorius (priskiriami visi fiziniai asmenys, teikiantys lošimo paslaugą) ir lošėjus. Žinoma šios dvi sąlyginės grupės neapima visų galimų pažeidimo subjektų, kadangi azartinių lošimų organizavimo tvarka nustato tam tikrų pareigų lošimus organizuojančių bendrovių akcininkams, lošimų organizavimą kontroliuojantiems valstybės pareigūnams, reklamos gamintojams ir skleidėjams ir pan. Bet lošimų organizatoriai ir lošėjai yra didžiausios potencialių pažeidimo subjektų grupės, kurios betarpiškai susijusios su lošimų organizavimo tvarkos ir lošimų reglamentų laikymusi. Taigi, pateikiamas skirstymas nėra atsitiktinis ir turi reikšmės kaltės formos nustatymui. Lošimų organizatoriai, t.y. juridinio asmens, teikiančio lošimų paslaugą, darbuotojai profesionaliai, už atlygį teikia šią paslaugą. Išmanyti lošimų organizavimo tvarką ir lošimų reglamentą yra jų pareiga, nuo kurios priklauso jų materialinė gerovė, jų karjera, bendrovės, kurioje jie dirba, ateitis. Bendrovės, turinčios licenciją organizuoti azartinius lošimus, yra griežtai struktūrizuota organizacija, kur kiekvienas darbuotojas turi aiškiai apibrėžtas pareigas. Didelė administracinė bauda ir pavojus netekti licencijos organizuoti azartinius lošimus yra geras akstinas vadovams tinkamai instruktuoti darbuotojus išaiškinant lošimų organizavimo tvarką. Šios aplinkybės leidžia preziumuoti, kad lošimų organizatorių grupės subjektų padarytas ATPK 173¹⁸ str. pažeidimas turi būti vertinamas kaip padarytas tyčia. Tai atitinka ATPK 10 str. turinį: lošimų organizatoriaus darbuotojas supranta priešingą teisei savo veikimo arba neveikimo pobūdį, numato žalingas jo pasekmes ir jų nori arba nors ir nenori šių pasekmių, bet sąmoningai leidžia joms kilti. Tai patvirtina ir dažniausiai organizatoriaus darbuotojų padaromų pažeidimų analizė: azartinių

¹⁸ Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. - Vilnius: Justitia, 2001. P. 74-79.

lošimų reklamos draudimo pažeidimai, lošėjų atliekamų finansinių operacijų neregistravimas, leidimas lošti nepilnamečiams¹⁹. Visi šie pažeidimai turi vieną bendrą pobūdį – taip elgiantis organizatorius įgyja pranašumą prieš kitus organizatorius, o tai savo ruožtu didina jo pajamas. Todėl akivaizdu, kad tokie pažeidimai daromi tyčia.

Kitos sąlyginės grupės – lošėjų – atstovai, nėra taip gerai susipažinę su azartinių lošimų organizavimo tvarka. Ir jei norminių teisės aktų žinojimas yra preziumuojamas pagal įstatymą, tai lošimo reglamento žinojimas preziumuojamas per teisės (šiuo atveju – civilinės teisės) principus, nors jo pažeidimas ir užtraukia administracinę atsakomybę. Todėl sprendžiant klausimą apie pažeidimo, kurį padarė lošėjas, kaltės formą, svarbu išsiaiškinti tikslus ir motyvus. Jie reikšmingi ir tuo, kad lošimo reglamento pažeidimai, kurių tikslas yra įtakoti lošimo eigą ir padidinti laimėjimo tikimybę gali būti kvalifikuojami kaip nusikaltimas. Todėl galima daryti išvadą, kad lošimo organizavimo tvarkos ir lošimo reglamento pažeidimai, kuriuos padaro lošėjai ir kurie kvalifikuojami kaip administraciniai pažeidimai, didžiąja dalimi padaromi dėl neatsargumo.

Kalbant apie administracinę atsakomybę azartinių lošimų teisiniame reguliavime, nederėtų klausimo susiaurinti ir apsiriboti vien tik ATPK 173¹⁸ str. Plačiąja prasme prie administracinės atsakomybės galima priskirti ir Priežiūros komisijos taikomas lošimus organizuojančioms bendrovėms teisės aktų nustatytas poveikio priemones.

ALĮ 29 str., nustatantis Priežiūros komisijos teises, įvardina Priežiūros komisijos teisę taikyti lošimus organizuojančioms bendrovėms ALĮ ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių lošimų organizavimą, nustatytas poveikio priemones. Kokios poveikio priemonės čia turimos omenyje? Priežiūros komisija yra valstybės valdymo sistemos dalis, viešojo administravimo subjektas, kontroliuojantis azartinių lošimų ir didžiųjų loterijų organizavimą. Iš ALĮ 29 str. 11 p. turinio galima daryti išvadą, kad poveikio priemonėmis turi būti veikiamas lošimus organizuojančių bendrovių neteisėtas elgesys ir tas poveikis turi būti nukreiptas paveikti neteisėtai besielgiančias bendroves laikytis teisės aktų reikalavimų. Nagrinėtas ATPK 173¹⁸ str. šiuo atveju nėra ta priemonė, kadangi Priežiūros komisijai suteikta teisė tik surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą, o bylas nagrinėja ir nuobaudas skiria teismas. Azartinių lošimų teisiniame reglamentavime galima rasti vos kelias tokias priemones: tai ALĮ 24 str. nustatytas leidimo atidaryti automatų ar bingo saloną arba lošimo namus (kazino) galiojimo panaikinimas ir tik šio straipsnio 2 p., 4 p. ir 5 p. nustatytais atvejais ir Azartinių lošimų licencijavimo taisyklių (Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1876) 22 p. bei 23 p. nurodytos priemonės – išpėjimas apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą, licencijos galiojimo sustabdymas bei licencijos galiojimo panaikinimas.

¹⁹ Valstybinės lošimų priežiūros komisijos 2005 metų veiklos ataskaita// <http://www.vlpk.lt/dokumentai/metine%202005%20metu%20ataskaita.doc>; prisijungimo laikas: 2006-09-11.

Išvardintos poveikio priemonės pilnai atitinka tiek bendrus teisinės atsakomybės požymius, tiek ir administracinės atsakomybės požymius. Šios poveikio priemonės aiški valstybinės prievartos apraiška, kuri yra teisės normų pažeidimo pasekmė. Pažeidėjui (lošimus organizuojančiai bendrovei) šios priemonės sukelia neigiamas pasekmes – apriboja teisę tam tikram laikotarpiui arba tam tikroje vietoje organizuoti lošimus arba iš viso atima teisę organizuoti lošimus, kartu tai atneša pažeidėjui materialinių nuostolių. Šių priemonių taikymas yra griežtai reglamentuotas teisės aktuose. Jas taiko viešojo administravimo institucija. Jų taikymas skundžiamas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme²⁰ nustatyta tvarka administraciniams teismams. Be to, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija yra įvertinusi, kad Tabako kontrolės įstatyme numatytos poveikio priemonės už įstatyme nustatytos tvarkos pažeidimus yra prilyginamos nuobaudoms už administracinius teisės pažeidimus: „Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad už Įstatymo 14 straipsnio 3 dalies 1, 2, 3 ar 4 punktuose nustatytų tabako gaminių pardavimo, laikymo ar gabenimo draudimo pažeidimą, jeigu tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, juridiniai asmenys ir užsienio juridinių asmenų filialai baudžiami nuo dešimties tūkstančių iki trisdešimties tūkstančių litų bauda ir panaikinamas licencijos galiojimas. Kaip matyti iš įstatymo formuluotės ir joje vartojamos sąvokos „baudžiami“, įstatymo leidėjas ekonominėms sankcijoms siekė suteikti represinį pobūdį, t. y. nubausti pažeidimą padariusį asmenį. Tuo pačiu įstatymų leidėjas siekė ir prevencinių tikslų, tiek specialiosios, tiek ir bendrosios prevencijos prasme. Taigi Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalyje numatytos ekonominės sankcijos (baudos) pagal joms priskiriamas funkcijas ir tikslus galėtų būti siejamos su baudžiamąja arba administracine atsakomybe. Atsižvelgdama į tai, kad įstatyme nurodyta bauda gali būti taikoma tik juridiniam asmeniui, o jos viršutinė riba yra žymiai mažesnė už Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 4 dalyje nustatytą baudos juridiniam asmeniui maksimalų dydį, taip pat į Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalyje vartojamą formuluotę „jeigu tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės“, teisėjų kolegija sprendžia, kad nurodytos ekonominės sankcijos už Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo pažeidimus turi būti siejamos su administracine atsakomybe ir pagal savo prigimtį prilygintinos nuobaudoms už administracinius teisės pažeidimus“.²¹ Ir nors Azartinių lošimų licencijavimo taisyklių 22 p. ir 23 p. nėra naudojamas žodis „bausti“ ar kitos jo formos, vis tik jaučiamas represinis šių poveikio priemonių pobūdis, t. y. nubausti pažeidimą padariusią bendrovę. Tuo pačiu šiomis priemonėmis siekiama ir prevencinių tikslų, tiek specialiosios, tiek ir bendrosios prevencijos prasme.

²⁰ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.

²¹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. A¹⁵-39/2005.

2.2. Baudžiamoji atsakomybė

Dalis BK straipsnių numato atsakomybę už kėsiniimąsi į tuos pačius įstatymo ginamus objektus, kaip ir ATPK. Administracinė atsakomybė nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo atveju atiribojama pagal pavojingumą visuomenei, o vertinimo kriterijais dažniausiai būna veikos mastas arba žalos dydis. ATPK dvyliktajame skirsnyje, jungiančiame pažeidimus prekybos, finansų, apskaitos ir statistikos srityje, esantis 173 str., numatantis administracinę atsakomybę už vertimąsi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neįsteigus įmonės ar kitokiu neteisėtu būdu arba neturint licencijos (leidimo) tokiai veiklai, kuriai reikalinga licencija (leidimas) iš esmės gina tą patį objektą, kaip ir BK XXXI skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ 202 str., kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė tiems subjektams, kurie versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neįsteigę įmonės ar kitokiu neteisėtu būdu arba neturėdami licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalingi. Įstatymų leidėjas neišskyrė azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimo kaip atskiro nusikaltimo (taip, kaip ATPK 173¹⁸ str.), todėl azartinių lošimų organizavimas neįsteigus įmonės arba įsteigus įmonę, bet neturint šiai veiklai licencijos, arba įsteigus įmonę ir turint šiai veiklai licenciją, bet neturint leidimų atidaryti lošimų vietas užtraukia baudžiamąją atsakomybę, žinoma, jei tokia veikla atitiks versliškumo ar stambaus masto kriterijus. Kaip turi būti suprantami šie požymiai ir ar jie yra tapatūs? Vertimasis veikla (versliškai imtis veiklos) turi būti suprantama kaip visuma tarpusavyje susietų veiksmų, kuriais paprastai siekiama gauti pelno.²² Vargu ar galima būtų traukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, kuris vieną vakarą pasikvietė pas save į svečius draugus lošti pokerį ar vieną kartą tarpininkavo bičiuliams, susilažinusiems dėl krepšinio varžybų rezultato, be jokio atlygio. Tačiau jei asmuo nuolatos suteikia patalpas asmenims, lošiantiems azartinius lošimus, parūpina lošimų priemones ar pan. už atlygį – jis gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Stambaus masto sąvoka atskleidžiama ATPK 173 str. pastaboje, kur nurodoma, jog baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą veiklą atsiranda tuomet, kai pajamos (įplaukos) ar paskutiniųjų 12 mėnesių pajamos (įplaukos) iš tokios veiklos, ar nustatyta tvarka neįtrauktų į apskaitą prekių vertė viršija 500 minimalių gyvenimo lygių dydžio sumą.

Minimo nusikaltimo elementai savo turiniu iš esmės panašūs į prieš tai analizuoto ATPK 173¹⁸ str. numatyto pažeidimo elementus, tačiau yra keli esminiai skirtumai. BK 202 str. numatyto nusikaltimo objektyviajai pusei būdingi tik aktyvūs veiksmai. Šio nusikaltimo subjektu gali būti ne tik fizinis asmuo, sulaukęs 16 metų amžiaus, bet ir juridinis asmuo.

²² Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 376.

Nagrinęjant baudžiamąją atsakomybę, atsirandančią už teisės pažeidimus azartinių lošimų organizavimo srityje, būtina paminėti BK 216 str., numatantį atsakomybę už nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimą. Šis nusikaltimas turi ir kitokį, populiary, pavadinimą – pinigų plovimas. Azartinių lošimų sąsajas su pinigų plovimu galima rasti tiek tarptautiniuose teisės aktuose (pvz. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje iš dalies pakeičiančioje Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jo naudojimo pinigų plovimo tikslais Nr. 2001/97/EB²³, kurioje nustatyta, kad kazino turi būti taikoma šiose direktyvose nustatyti įpareigojimai, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui), tiek ir nacionalinėje teisėje – Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatyme²⁴ ir jo nuostatų įgyvendinimą reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Dar vienas nusikaltimas, susijęs su azartinių lošimų organizavimu ir ypač su stalo lošimais lošimų namuose (kazino), ir už kurį BK 182 str. numato baudžiamąją atsakomybę, yra sukčiavimas. Minimo straipsnio dispozicija apibrėžia sukčiavimą kaip svetimo turto ar turtinės teisės įgijimą apgaule savo ar kitų naudai. Sukčiavimu taip pat laikomas turtinės prievolės išvengimas arba jos panaikinimas apgaule (šia prasme sukčiavimas nėra tiesiogiai susijęs su azartinių lošimų organizavimu). Šis nusikaltimas skiriasi nuo prieš tai nagrinėtų savo objektu. Sukčiavimo objektas yra nuosavybė, dalykas – svetimas turtas (nagrinėjamu atveju – pinigai). Todėl sukčiavimo sudėtis, kitaip nei BK 202 str. ir 216 str. yra materialioji, o tai reiškia, kad nusikaltimas laikomas įvykdytu, kai nusikaltėlis užvaldo svetimą turtą. Todėl visais atvejais būtina įrodyti priežastinį ryšį tarp kaltininko apgaulės ir svetimo turto užvaldymo ar teisės į jį įgijimo.²⁵ Pavyzdžiui, lošimo namų (kazino) stebėjimo tarnyba užfiksuoja, kad prie kortų lošimo stalo lošiantys asmenys sukčiauja (žymi kortas ar jas sukeičia). Šie asmenys laimi tam tikrą pinigų sumą ir yra sulaikomi. Tiriant šį sukčiavimo atvejį svarbu nustatyti, kokią sumą kaltininkai laimėjo sukčiaudami, o kokią – atsitiktinai iškritus laiminčioms kortų kombinacijoms. Šio nusikaltimo žala bus laikoma tik ta suma, kurią nusikaltėliai laimėjo sukčiaudami. Svarbi aplinkybė yra ta, kad jei nėra sunkinančių aplinkybių ir žala nesieks vieno minimalaus gyvenimo lygio, tokie veiksmai nebus laikomi nusikaltimu ir asmenys bus patraukti administracinėn atsakomybėn už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą, kadangi visi lošimų organizatoriai lošimų reglamentuose nustatė griežtus draudimus sukčiauti lošimo metu.

²³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansinių sistemos apsaugos nuo jo naudojimo pinigų plovimo tikslais 2001/97/EB. Adresas internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26703; prisijungimo laikas: 2006-05-15.

²⁴ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1502.

²⁵ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 394 psl.

2.3. Civilinė atsakomybė

Teisės normų pažeidimai azartinių lošimų srityje gali užtraukti ne tik administracinę, baudžiamąją, bet ir civilinę atsakomybę. Pirmoje darbo dalyje buvo minėta, kad civilinė atsakomybė gali būti dviejų rūšių: sutartinė ir deliktinė. Toks skirstymas nustatytas CK 6.245 straipsnyje. Sutartinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius) (CK 6.245 straipsnio 3 dalis). Deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais (CK 6.245 straipsnio 4 dalis).

Azartiniai lošimai organizuojami ALĮ ir juo vadovaujantis patvirtinto lošimų reglamento nustatyta tvarka. Iš esmės lošimų reglamentas yra laikytinas lošimo sutartimi, reglamento nuostatos - standartinėmis sutarties sąlygomis, o pagal sudarymo būdą lošimo reglamentas priskirtinas prie prisijungimo sutarčių. Pradėdamas lošti lošėjas sudaro su lošimo organizatoriumi lošimo sutartį, pagal kurią organizatorius ir lošėjas įgyja tam tikrų teisių ir pareigų. Kadangi tarp lošėjo ir lošimų organizatoriaus susiklosto sutartiniai santykiai, sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą yra svarbu išanalizuoti sutartinės civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas:

Žala. Žalos ir nuostolių samprata įtvirtinta ir jų nustatymo taisyklės suformuluotos CK 6.249 straipsnyje. Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos (netiesioginiai nuostoliai), kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Azartinių lošimų santykiuose žalą gali patirti abi lošimo sutarties šalys: lošėjas ir lošimų organizatorius. Lošėjui žala padaroma tuomet, kai pažeisdamas ALĮ ir lošimų reglamento nustatytą tvarką lošimų organizatorius nesąžiningai organizuoja lošimą, įtakoja laimėjimo atsitiktinumą, klastoja lažybų įvykio baigtį ar kitais būdais atima iš žaidėjo galimybę laimėti (padaryta žala lygi neišmokėto laimėjimo sumai). Lošimų organizatoriui žala padaroma lošėjui nesilaikant lošimų reglamente nustatytos pareigos lošti sąžiningai ir sukčiavimo būdu laimint laimėjimą (padaryta žala lygi išmokėtam laimėjimui, laimėtam lošiant nesąžiningai).

CK 6.251 str. 1 d. numato, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai specialūs įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Pagal CK 6.249 str. 1 d. asmens negautomis pajamomis laikomos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Tai reiškia, kad įstatyminė visiško nuostolių atlyginimo paskirtis yra, atsakingam už

padarytą žalą asmeniui (skolininkui prievolėje) atlyginus tiesioginius ir (ar) netiesioginius nuostolius, gražinti šalis į iki teisės pažeidimo (prievolės neįvykdymo) buvusią padėtį, adekvačiai kompensuojant nukentėjusiajam asmeniui (kreditoriui) jo patirtą nuostolių dydį. Žala nėra preziumuojama, todėl jos atsiradimą ir jos dydį turi įrodyti ieškovas. Pabrėžtina tai, kad jeigu šalis negali tiksliai įrodyti nuostolių dydžio, tai jų dydį privalomai nustato teismas.²⁶

Taigi, lošimo sutarties šalys patiria žalą tuomet, kai yra pažeidžiamos azartinių lošimų reglamentavimo nuostatos (ALĮ ar lošimų reglamento) ir dėl to lošėjas nepagrįstai negauna laimėjimo arba organizatorius nepagrįstai išmoka laimėjimą.

Neteisėti veiksmai. CK 6.246 straipsnis nustato, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Įstatymai gali nustatyti, kad žalą privalo atlyginti asmuo, kuris tos žalos nepadarė, bet yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus (netiesioginė civilinė atsakomybė). CK 6.256 straipsnis nustato, kad kiekvienas asmuo privalo tinkamai ir laiku vykdyti savo sutartines prievoles. Asmuo, neįvykęs ar netinkamai įvykęs savo sutartinę prievolę, privalo atlyginti kitai sutarties šaliai šios patirtus nuostolius, sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Jeigu sutarties vykdymas vienai iš šalių tuo pačiu yra ir profesinė veikla, ši šalis privalo vykdyti sutartį ir pagal tai profesinei veiklai taikomus reikalavimus. Kai sutartinės prievolės neįvykdo ar netinkamai ją įvykdo įmonė (verslininkas), tai ji atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato ko kita. Neteisėtumas nėra preziumuojamas, todėl jį privalo įrodinėti ieškovas.

Iš ALĮ nuostatų analizės darytina išvada, kad įstatyme nenumatyti azartiniai lošimai ar jų organizavimas ne pagal nustatytą tvarką yra už įstatymo ribų ir šiai teisinių santykių sričiai galioja principas „leidžiama tik tai, kas aiškiai nustatyta įstatyme“ ir negalioja principas „leidžiama viskas, kas neuždrausta“. „Azartiniai lošimai yra specifinė veikla, kuriai yra taikomas specialus valstybinis teisinis reglamentavimas. Azartinių lošimų įstatymo 10 str. 1 d. nustato, kad yra draudžiama organizuoti lošimus, nenurodytus šiame įstatyme arba pažeidžiant šio įstatymo nustatytą tvarką. Pagal Azartinių lošimų įstatymo 18 str. azartiniai lošimai, tame tarpe ir lažybos, yra organizuojami pagal lošimo reglamentą, kuriame be kitų aplinkybių turi būti nustatytos azartinio lošimo taisyklės ir laimėjimų išmokėjimo tvarka. Azartiniai lošimai organizuojami pažeidžiant įstatymo reikalavimus arba vykdomi nesilaikant konkrečiam lošimui nustatytų taisyklių yra draudžiami ir už tai ATPK

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-252/2004.

173¹⁸ str. yra numatyta administracinė atsakomybė.<...> Lošimo organizavimas pagal reglamente nenustatytas taisykles ir yra lošimo reglamento pažeidimas. <...>“.²⁷

Priežastinis ryšys. CK 6.247 straipsnyje nustatyta, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu.

Priežastinis ryšys suprantamas kaip sąsaja tarp skolininko veiksmų ir atsiradusių pasekmių, jog neigiamos pasekmės yra skolininko veiksmų rezultatas. Civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatyme ar sutartyje nustatytos pareigos, kai dėl to kilo žala arba tai sudarė sąlygas žalai atsirasti ar padidėti, t.y. tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos yra priežastinis ryšys. Priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, kai dėl teisinę pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsiranda tiesiogiai. Jis gali būti netiesioginis, kai asmens veiksmais tiesiogiai nepadarytas neigiamas turtinis poveikis, bet sudarytos sąlygos žalai atsirasti. Žala gali atsirasti dėl kelių asmenų neteisėtų veiksmų, todėl teismas, nagrinėdamas reikalavimą atlyginti žalą, turi nustatyti priežastinį ryšį tarp kiekvieno asmens neteisėtų veiksmų, sąlygojusių žalos atsiradimą ir tų veiksmų pasekmių.²⁸

Kaltė. CK 6.248 straipsnyje nustatyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Skolininko kaltė, skirtingai nei kitos civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygos, preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Kaltė gali pasireikšti tyčia arba neatsargumu. Laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Jeigu dėl žalos atsiradimo kaltas ir kreditorius, tai atlygintini nuostoliai mažinami proporcingai kreditoriaus kaltei arba skolininkas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės.

Analizuojant civilinę atsakomybę azartinių lošimų organizavimo sferoje, būtina atsižvelgti į CK 6.256 straipsnio 4 dalį, kuri nustato, kad verslininko (CK 2.4 straipsnio 2 dalis) sutartinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Verslas yra veikimas savo rizika, todėl verslininkas turi prisiimti neigiamų savo veiklos padarinių riziką (rūpestingai pasirinkti trečiuosius asmenis įsipareigojimams įvykdyti, turėti galimybių kontroliuoti jų veiklą ir panašiai). Verslininkui sutartinė civilinė atsakomybė nebus taikoma tuo atveju, jei jis įrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos.

Iš pateiktos civilinės atsakomybės sąlygų analizės tampa aišku, kad civilinę atsakomybę už pažeidimus lošimų santykiuose gali būti patraukti tiek fiziniai (lošėjai arba lošimo organizatoriaus atstovai), tiek juridiniai asmenys (lošimų organizatoriai). Žinoma, organizuojant azartinius lošimus

²⁷ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹⁰-1437-05.

²⁸ Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-764/2001.

gali iškilti civiliniai ginčai tarp organizatoriaus ir valstybės institucijų, kontroliuojančių šį verslą. Tačiau šie ginčai, o kartu ir atsakomybės klausimas, būtų nagrinėjami bendra tvarka.

2.4. Drausminė atsakomybė

Teisinis azartinių lošimų organizavimo reglamentavimas sąlygoja, kad šią paslaugą Lietuvoje gali teikti tik juridiniai asmenys. ALĮ nustato ir privalomą šių juridinių asmenų teisinę formą: akcinės bendrovės arba uždarnosios akcinės bendrovės. Tai savo ruožtu sąlygoja neišvengiamą darbo santykių atsiradimą. Todėl, kalbant apie teisinę atsakomybę azartinių lošimų organizavimo sferoje, negalima praleisti tokios teisinės atsakomybės rūšies, kaip drausminė atsakomybė ir jos teisinio reglamentavimo.

DK 234 str. apibrėžia drausminės atsakomybės atsiradimo pagrindą, t.y. darbo drausmės pažeidimą, kaip darbo pareigų nevykdymas arba netinkamas vykdymas dėl darbuotojo kaltės. Darbo drausmės pažeidimas yra viena iš pažeidimų rūšių, todėl jam būdingi tokie pat sudėties elementai: subjektas, objektas, objektyvioji pusė, subjektyvioji pusė. Visi šie elementai yra privalomi darbo drausmės pažeidimui konstatuoti ir atsakomybei taikyti.

Darbo drausmės pažeidimus galima sąlyginai skirstyti į tiesiogiai susijusius su lošimo organizavimu pažeidimus ir bendro pobūdžio darbo tvarkos pažeidimus. Šio magistrinio darbo kontekste reikšmingi ne bet kokie darbo drausmės pažeidimai, o tie, kurie vienaip ar kitaip susiję su azartinių lošimų organizavimu. Todėl šiame skirsnyje yra koncentruojamasi ties drausmine atsakomybe, kuri būdinga tik lošimus organizuojančios bendrovės darbuotojams.

Teisės aktai, tiesiogiai reglamentuojantys azartinių lošimų organizavimą, jau buvo aptariami nagrinėjant administracinę atsakomybę ir jų ratas išlieka nepakitęs. Tai ALĮ, Vyriausybės patvirtintos taisyklės, reglamentuojančios pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą teikiant azartinių lošimų paslaugas, taip pat individualiu teisės aktu patvirtintas konkretaus organizatoriaus ar lošimų vietos reglamentas. Svarbu suvokti, kad esant tiems patiems objektyviems veiksams, kuriuos atlieka tas pats subjektas (šiuo atveju darbuotojas) su tuo pačiu intelektu ir jo valios išraiška (kaltės forma), jie gali būti traktuojami kaip administracinis teisės pažeidimas ir kaip darbo drausmės pažeidimas vienu metu. Drausminės atsakomybės ypatybė ir skirtumas nuo administracinės atsakomybės yra ta, kad darbo drausmės pažeidimo atveju pažeidimo objektas yra ne patys teisės aktai, o jų įgyvendinimo tvarką bendrovėje nustatantys kitokie lokalūs teisės aktai: darbdavio patvirtintos darbo tvarkos taisyklės, darbuotojo pareigybės aprašymas, darbdavio įsakymai, potvarkiai ir kt. Ir jeigu tokių lokalinių teisės aktų nėra ir darbuotojo elgesys nėra reglamentuojamas, vadovaujantis teisinės atsakomybės teisėtumo principu, negalima kalbėti apie

drausminę atsakomybę. Kitaip tariant tam, kad bendrovės darbuotoją galima būtų patraukti drausminėn atsakomybėn, neužtenka vien jo padaryto azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimo. Būtina sąlyga yra lokalinis teisės aktas (vidaus tvarkos taisyklės, pareigybės aprašymas ar pan.), kuris įpareigotų darbuotoją laikytis azartinių lošimų organizavimo tvarkos, nustatytų šio reikalavimo įgyvendinimo tvarką ir su šiuo teisės aktu darbuotojas būtų supažindintas. Tokią išvadą patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr.45 " Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Darbo kodekso normas, reglamentuojančias darbo sutarties nutraukimą pagal Darbo kodekso 136 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktus, apibendrinimo apžvalga". Šiame nutarime senatas daro išvadą, kad "sudarydamas darbo sutartį, darbdavys arba jo įgaliotas asmuo privalo supažindinti darbuotoją su jo būsimo darbo sąlygomis, kolektyvine sutartimi, darbo tvarkos taisyklėmis, kitais darbovietėje galiojančiais aktais, reglamentuojančiais jo darbą (DK 99 straipsnio 4 dalis). Ši pareiga taip pat apima darbuotojo supažindinimą su jo darbo funkcijomis ir kitomis būtinosiomis darbo sutarties sąlygomis (DK 95 straipsnio 1, 2 dalys).<...> Jeigu darbdavys neįvykdo savo pareigos supažindinti darbuotoją su jo pareigomis ir darbuotojas dėl nežinojimo neatlieka arba netinkamai atlieka tam tikras pareigas, šie darbuotojo veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip kalti ir negali būti drausminės atsakomybės pagrindas." Žinoma, tam tikrais atvejais, kai lošimų organizatoriaus darbuotojai padaro akivaizdų ALĮ imperatyvaus draudimo pažeidimą (pvz. leidžia lošti nepilnamečiams), galima apeliuoti į įstatymų žinojimo prezumpciją, į darbuotojo pareigą veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir sąžiningumo principų. DK 35 str. 1 d. nustato draudimą darbuotojams piktnaudžiauti savo teise, o to paties straipsnio 2 d. nustato, kad darbuotojai, įgyvendindami darbo teises ir vykdydami pareigas, neturi pažeisti kitų asmenų teisių ir įstatymų saugomų interesų. Tai lyg ir suteiktą pagrindą kaltinti lošimus organizuojančios bendrovės darbuotoją drausmės pažeidimo padarymu, jei jis pažeistų azartinių lošimų organizavimo tvarką, nustatytą ALĮ. Tačiau darbuotojas visuomet galėtų pasiteisinti, kad jis nežinojo, kad tokios funkcijos vykdymas yra jo pareiga ir kad jos nevykdymas bus traktuojamas kaip darbo drausmės pažeidimas (nereikia pamiršti, kad administracinė atsakomybė nėra tapatinama su drausmine atsakomybe). Bet kokių atveju, tinkamai reglamentavę darbuotojų pareigas ir funkcijas bendrovės vidaus dokumentuose, lošimų organizatoriai išvengtų galimų ginčų su darbuotojais dėl to, kas kaltas dėl drausminio (o daugumoje atveju kartu ir administracinio pažeidimo) pažeidimo padarymo. Administracinės ir drausminės atsakomybės santykį galima iliustruoti administracine byla Nr. A2.8-579-455/2006, išnagrinėta Utenos rajono apylinkės teismo 2006 m. spalio 17 d.

Lošimus automatų salonuose organizuojančiai UAB „Unigames“ direktoriui buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas už tai, kad jis, būdamas atsakingas už bendrovės veiklą bei tinkamą lošimų organizavimo tvarkos vykdymą, neužtikrino, kad bendrovei

priklausančio lošimo automatų salono, esančio Utenio a. 11, Utenoje, patalpose veiktų įrenginys, garantuojantis vientisą be sutrikimų lošimo procesą, dėl ko 2006 m. vasario 23 d. Priežiūros komisijos tarnautojams patikrinimo metu bendrovės lošimo automatų salone, esančiame Utenio a. 11 Utenoje, atjungus elektros pagrindinį įvadą išsijungė lošimo automatų salone esantis ir eksploatuojamas lošimo automatas, ir tuo buvo pažeistas ALĮ 15 str. 1 d. 1 p. ir ALĮ 15 str. 2 d.

Iš byloje esančių dokumentų matyti, kad UAB „Unigames“ direktorius 2005 m. sausio 7 d. įsakymu Nr. 2 paskyrė bendrovės vyr. administratorius atsakingais už įrenginių, garantuojančių nuolatinį apšvietimą ir vientisą be sutrikimų lošimo procesą, priežiūrą ir pavedė vyr. administratoriams tikrinti minėtus įrenginius ne rečiau kaip du kartus per mėnesį, o pastebėjus įrenginio gedimus ar sutrikusį gedimą, nedelsiant jį pakeisti veikiančiu įrenginiu. Iš byloje esančio darbuotojų, susipažinusių su UAB „Unigames“ direktoriaus 2005 m. sausio 7 d. įsakymu Nr. 2, sąrašo matyti, kad su minėtu įsakymu pasirašytinai buvo supažindinti 7 asmenys. Iš byloje esančių UAB „Unigames“ darbuotojų darbo sutarčių matyti, kad keturi iš šių asmenų nėra paskirti UAB „Unigames“ vyr. administratoriais, taip pat nėra jokių įrodymų, patvirtinančių, kad minėtiems asmenims UAB „Unigames“ vadovas žodžiu būtų pavedęs vykdyti vyr. administratoriaus funkcijas. Be to, iš byloje esančių dokumentų matyti, kad minėtame automatų salone dirba du administratoriai-kasininkai, tačiau jie nėra supažindinti su bendrovės direktoriaus 2005 m. sausio 7 d. įsakymu Nr. 2. Pagrįstai galima teigti, kad darbuotojams, kurie nėra vyr. administratoriai ir nėra susipažinę su minėtu įsakymu jo reikalavimai atsakyti už įrenginių, garantuojančių nuolatinį apšvietimą ir vientisą be sutrikimų lošimo procesą, priežiūrą ir tikrinimą, netaikomi.

Jei bendrovės direktorius būtų tinkamai organizavęs darbą ir įforminęs lokalius teisės aktus, administracinė atsakomybė būtų patrauktas ne jis, o kalti darbuotojai. Be to, šiuos darbuotojus bendrovės vadovas galėtų patraukti ir drausminė atsakomybė už netinkamą darbo pareigų vykdymą.

2.5. Materialinė atsakomybė

Darbo santykiai, kurie sieja lošimus organizuojančią bendrovę ir jos darbuotojus, o tiksliau darbo pareigų neatlikimas arba netinkamas atlikimas, gali užtraukti ne tik drausminę, bet ir materialinę atsakomybę. DK 245 str. nustato, kad materialinė atsakomybė atsiranda dėl teisės pažeidimo, kuriuo vienas darbo santykio subjektas padaro žalą kitam subjektui, neatlikdamas savo darbo pareigų arba netinkamai jas atlikdamas. DK 246 str. pateikia privalomas materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygas: žala, neteisėta veika, priežastinis ryšys tarp žalos ir neteisėtos

veikos, pažeidėjo kaltė, pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis pažeidimo padarymo metu turi būti susiję darbo santykiais, žalos atsiradimas susijęs su darbo veikla.

Modeliuojant šias sąlygas darbo santykiams lošimų organizavimo sferoje, pažeidimus galima sąlyginai skirstyti į lošimo organizavimo tvarkos (tame tarpe lošimų reglamento) pažeidimus ir bendro pobūdžio darbo tvarkos pažeidimus. Pirmos grupės pažeidimų pavyzdžiu gali būti lošimo namų (kazino) personalo, konkrečiai - stalo lošimus aptarnaujančio darbuotojo krupjė lošimo taisyklių nesilaikymas, dėl ko lošėjams išmokami didesni, nei priklauso, laimėjimai. Lošimus organizuojančiai bendrovei padaroma tiesioginė žala, krupjė veiksmai yra neteisėti, nes pažeidžia lošimo taisykles, įtvirtintas lošimų reglamente. Tarp krupjė neteisėtų veiksmų ir žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys. Kaltės forma šiuo atveju priklausytų nuo nustatytų aplinkybių. Krupjė žinojo arba pagal savo pareigas galėjo ir turėjo žinoti, kad elgiasi neteisėtai ir pažeidžia lošimų reglamentą. Jei jis norėjo žalingų pasekmių, šiuo atveju lošimo namų (kazino) nuostolio atsiradimo ir lošėjo praturtėjimo, atsiradimo (pvz. buvo iš anksto susitaręs su tuo lošėju ar keršijo darbdaviui) – tokiu atveju jo veiksmai bus traktuojami kaip padaryti tiesiogine tyčia. Jei jis tokių pasekmių ir nenorėjo, tačiau vis viena sąmoningai leido joms atsirasti – krupjė veiksmai bus laikomi padaryti netiesiogine tyčia. Modeliuojamos situacijos aplinkybės atitinka ir kitas materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygas: šalis sieja darbo santykiai ir pažeidimas padarytas vykdant darbinę veiklą.

Jau buvo minėta, kad esant tiems patiems objektyviems veiksams (arba neveikimui) jie gali būti traktuojami kaip administracinis teisės pažeidimas ir kaip darbo drausmės pažeidimas vienu metu. Ta pati taisyklė galioja ir materialinei atsakomybei, t.y. vieno pažeidimo subjektas, subjektyvioji pusė ir objektyvioji pusė gali sutapti. Materialinės atsakomybės skirtumas nuo administracinės ir drausminės atsakomybės yra objektas – darbo santykių šalies turtas.

3. TEISINĖS ATSAKOMYBĖS PROBLEMOS AZARTINIŲ LOŠIMŲ TEISINIAME REGULIAVIME

3.1. Atsakomybės subjekto problema azartinių lošimų teisiniame reguliavime

Antroje darbo dalyje buvo aprašytos ATPK 173¹⁸ str. atsiradimo aplinkybės. Tačiau šios normos įgyvendinimas praktikoje nebuvo sklandus. Viena iš problemų, su kuria susidūrė Priežiūros komisija, buvo šiame straipsnyje nurodyto pažeidimo subjekto problema. ATPK 173¹⁸ str. 1 d. numatyta atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos arba lošimo reglamento pažeidimus. Straipsnio dispozicija numato du atvejus, kuomet atsiranda administracinė atsakomybė – pažeidus azartinių lošimų organizavimo tvarką arba pažeidus patvirtintą lošimo reglamentą.

Lošimo reglamento pažeidimo atveju atsakomybės subjektų ratas aiškus: lošimų reglamentus turi tik akcinės bendrovės, arba uždarnosios akcinės bendrovės, nustatyta tvarka gavusios licenciją organizuoti azartinius lošimus, turinčios nustatyta tvarka atidarytus lošimo namus (k kazino), automatų arba bingo salonus, lažybų arba totalizatorių punktus, kitaip sakant – legaliai verslą vykdančios bendrovės. Atsakomybėn už lošimo reglamento pažeidimus bus traukiamas atsakingas asmuo, kuris pažeidė reglamento nuostatas, t.y. bendrovės vadovas, lošimų organizavimo vietos vadovas, atsakingas darbuotojas arba lošėjas.

Dėl sąvokos „azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas“ aiškinimo dviprasmiškumo, atsakymas į administracinės atsakomybės subjekto klausimą Priežiūros komisijai nebuvo aiškus. Abejones Priežiūros komisijai kėlė ALĮ nustatytos jos teisės ir uždaviniai. Vieną vertus ALĮ nustatė aiškų draudimą organizuoti lošimus, nenurodytus įstatyme arba pažeidžiant įstatymo nustatytą tvarką (ALĮ 10 str. 1 d.). Kita vertus ALĮ nustatė, kad lošimus organizuojančių subjektų veiklą prižiūri ir kontroliuoja Priežiūros komisija (26 str. 1 d.), kuri, atlikdama šias funkcijas turi teisę taikyti lošimus organizuojančioms bendrovėms ALĮ bei kitų teisės aktų nustatytas poveikio priemones (29 str. 11 p.). Priežiūros komisija abejojo, ar už pažeidimus, numatytus ATPK 173¹⁸ str., gali būti traukiami asmenys, neturintys licencijos ir leidimo organizuoti azartinius lošimus, t.y. nelegaliai lošimus organizuojantys asmenys.

2002 m. rugsėjo mėnesį Priežiūros komisija kreipėsi į Lietuvos vyriausiąją administracinę teisumą, kuris 2003 m. sausio 15 d. pateikė konsultaciją Nr.16-K „Dėl ATPK 173¹⁸ straipsnio taikymo“. Teismas, išanalizavęs problemą, padarė išvadą, kad atsakomybėn pagal ATPK 173¹⁸ str. turi būti traukiami asmenys, pažeidę ALĮ ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių azartinių lošimų organizavimą, nustatytą tvarką nepriklausomai nuo to, ar jie turi visus reikiamus leidimus ar licencijas, ar neturi.

Nagrinėdami administracines bylas teismai atsižvelgia į šią konsultaciją ir už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimus atsakomybėn traukiami ne tik licencijas organizuoti azartinius lošimus turinčių bendrovių darbuotojai, bet ir kiti asmenys, pažeidę azartinių lošimų organizavimo tvarką. Dažniausiai pasitaikantis pažeidimas yra ALĮ 10 str. 7 d. nustatyto draudimo eksploatuoti neturinčius sertifikato ir nepaženklintus lošimo įrenginius bei ALĮ 10 str. 8 d. nustatyto draudimo naudoti lošimo įrenginius kitais, ne su azartinių lošimų organizavimu susijusiais tikslais, pažeidimai. Pvz. 2003 m. rugpjūčio 26 d. Vilniaus miesto pirmojo apylinkės teismo teisėjas R.Rainys priėmė nutarimą nubausti pinigine bauda UAB „Mindveka“ reklamos renginių direktorių D.Bubnelį už tai, kad šis muzikiniame klube „Brodvėjus“ eksploatavo lošimo įrenginį ruletę pažeisdamas ALĮ nustatytą tvarką. Praktikoje nagrinėjant administracines bylas ir teismams skiriant nuobaudas, o vėliau ir įvykdžius šias nuobaudas, pasitaiko tikrai kuriozinių situacijų. 2003 m. kovo 27 d. Vilniaus miesto pirmojo apylinkės teismo teisėjas A.Kaminskas priėmė nutarimus patraukti administracinėn atsakomybėn V.Mačiulaitį ir A.Mažeiką (šie asmenys buvo susiję su legaliai lošimus organizuojančiomis bendrovėmis) už tai, kad jie Antakalnio g. 28, Vilniuje, beveik metus laiko pažeisdami ALĮ 10 str. 7 d. ir 8 d. naudojo lošimo įrenginius ne su azartinių lošimų organizavimu susijusiais tikslais. A.Mažeikai buvo skirta pinigine bauda, o V.Mačiulaičiui – pinigine bauda ir lošimo įrenginių (5 lošimo stalų) konfiskacija. Pažymėtina, kad ATPK 173¹⁸ str. sankcija nenumato pažeidimo įrankių ar objektų konfiskavimo, o ATPK 30 str. nurodo, kad nuobauda už administracinį teisės pažeidimą skiriama norminio akto, numatančio atsakomybę už padarytą teisės pažeidimą, nustatytose ribose. Tačiau pažeidėjai šio nutarimo neapskundė, jis įsiteisėjo ir buvo įvykdytas. Valstybinė mokesčių inspekcija konfiskuotus lošimo įrenginius pardavė aukciono tvarka. Policijai pasidomėjus kaip naujasis lošimo įrenginių savininkas naudoja šiuos lošimo įrenginius, buvo nustatyta, kad juos įsigijęs Šalčininkų rajono Eišiškių seniūnijos gyventojas T.Denkovskij juos naudoja pažeisdamas azartinių lošimų organizavimo tvarką, už ką 2003 m. rugsėjo 10 d. Šalčininkų rajono apylinkės teismo teisėjas M.Gerasimovič jam skyrė administracinę nuobaudą - išpėjimą ir lošimo įrenginių konfiskaciją. Šios administracinės bylos parodo, kad ATPK 173¹⁸ str. numatyta sankcija neatitinka administracinės nuobaudos tikslų, numatytų ATPK 20 str., t.y. siekti, kad nei pats pažeidėjas, nei kiti asmenys nepadarytų naujų teisės pažeidimų. Teisėjai, skirdami neleistinai naudotų lošimo įrenginių konfiskaciją gal ir viršijo įstatymų nustatytas sankcijos ribas, bet jų siekiami tikslai skiriant lošimo įrenginių konfiskavimą atitiko įstatymų nustatytus administracinės nuobaudos tikslus. Palikus neteisėtai naudojamus lošimo įrenginius pažeidėjams, jiems būtų suteikta galimybė daryti naujus pažeidimus.

Išsprendus rūšinį atsakomybės subjektų klausimą, praktikoje sprendžiant konkretaus asmens patraukimo administracinėn atsakomybėn klausimą susiduriama ir su kitokio pobūdžio problema.

Kartais bendrovėse nėra aiškiai reglamentuotos darbuotojų funkcijos, ypač specifinės, tiesiogiai nesusijusios su lošimo paslaugų teikimu (pvz. reklaminių akcijų organizavimas). Pasitaiko nesutvarkytų arba sudarytų labai formaliai, aprašytų bendro pobūdžio frazėmis, pareigybių aprašymų. Vadovai savo pavedimų ir nurodymų neformalizuoja rašytiniais įsakymais. Bendrovių struktūra, pareigybių pavadinimai, pavaldumo schemos taip pat yra neaiškios, dubliuojančios viena kitą arba netinkamai dokumentuotos. Dėl to praktikoje gali būti neaišku, kuris konkrečiai asmuo turi būti traukiamas administracinė atsakomybė už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą. Tokiais atvejais atsakomybė turi būti traukiamas bendrovės vadovas, kadangi Akcinių bendrovių įstatymo, kuris tame tarpe reglamentuoja akcinių bendrovių ir uždarytų akcinių bendrovių valdymą ir veiklą, 37 str. 10 d. nustato, kad bendrovės vadovas atsako už: bendrovės veiklos organizavimą bei jos tikslų įgyvendinimą (1 p.) ir įstatymuose bei teisės aktuose, taip pat bendrovės įstatuose ir bendrovės vadovo pareiginiuose nuostatuose nustatytų pareigų vykdymą (9 p.). Šį teiginį iš dalies pagrindžia ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo rekomendacija dėl teisės taikymo administracinių teisės pažeidimų bylose dėl nelegalaus darbo: „pasitaiko atveju, kad dėl sudėtingos įmonės struktūros, nėra aišku, kuris konkretus asmuo turi būti traukiamas administracinė atsakomybė pagal ATPK 41³ straipsnį, kai įmonėje randamas nelegaliai dirbantis asmuo, bet yra abejonių dėl to, koks darbdavio atstovas sudarė su juo susitarimą dėl darbo. Rekomenduotina teismams, esant tokiai situacijai, vadovautis bendro pobūdžio taisykle, kad kai įstatymai, įmonės vidaus dokumentai, pareiginės instrukcijos ir pan. nenustato konkrečios pareigos konkrečiam asmeniui sudaryti darbo sutartį, darbdavio įgaliotu asmeniu reikia laikyti įmonės administracijos vadovą.“²⁹

Tačiau vadovo atsakomybės negalima suabsoliutinti ir visais atvejais, nustačius azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus traukti atsakomybėn tik bendrovės vadovą. Renkant medžiagą ir įrodymus būtina išsiaiškinti kuris asmuo ir kokiais veiksmais pažeidė azartinių lošimų organizavimo tvarką. Šio reikalavimo nesilaikymas ir ėjimas lengviausiu keliu, t.y. visais atvejais traukiant atsakomybėn bendrovės vadovą užuot nustačius tikruosius kaltininkus, dėl palyginus trumpų administracinės nuobaudos skyrimo terminų sudaro galimybę tikriesiems pažeidėjams išvengti atsakomybės. Tai galima pailiustruoti administracine byla, kurioje administracinis teisės pažeidimo protokolas buvo surašytas UAB „Top Sport“ vadovui G.Staniuliui už tai, kad jo vadovaujama bendrovė, priimdama statymus dėl lažybų įvykių, kurie statymo metu jau buvo prasidėję ir pagal šiuos statymus 2005 m. kovo 21 d. išmokėdama laimėjimus, pažeidė Azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio 1 dalį, 18 straipsnio 1 dalį bei Priežiūros komisijos 2004 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. N - 316 patvirtinto lažybų organizavimo reglamento 120.2.1 punktą. Kauno

²⁹ Aprobota Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2005-07-14 pasitarime. Teismų praktikos administracinių teisės pažeidimų bylose dėl nelegalaus darbo apibendrinimas ir teisės taikymo rekomendacijos.

miesto apylinkės teismas administracinę bylą nutraukė, o Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paliko šį nutarimą nepakeistu. Nutartyje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo: „Apylinkės teismas, sprenddamas administracinio teisės pažeidimo bylą pagal pateiktą kaltinimą neišvengiamai turėjo nustatyti, ar patrauktojo administracinės atsakomybės asmens veikoje yra inkriminuoto administracinio teisės pažeidimo sudėtis. Administraciniam teisės pažeidimui, kaip ir kitiems teisės pažeidimams būdingi keturi organiškai tarp savęs susiję objektyvūs ir subjektyvūs požymiai. Pažeidimo sudėties elementais yra: objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Apylinkės teismas teisingai nurodė, kad patrauktasis administracinės atsakomybės asmuo nėra pažeidimo subjektas. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 173¹⁸ straipsnio 1 dalyje numatytojo pažeidimo dispozicijoje nėra nurodyta, kad administracinės atsakomybės turėtų būti traukiamas lošimus organizuojančios institucijos vadovas. Tai reiškia, kad atsako asmuo, t. y. organizacijos, užsiimančios azartinių lošimų organizavimu, darbuotojas tiesiogiai pažeidęs azartinių lošimų organizavimo tvarką arba lošimo reglamentą. G. S. tokiu asmeniu nėra, nes, kaip teisingai nurodyta apeliaciniame skunde, jis betarpiškai lošimo neorganizavo, o tai darė jo įgalioti vadovaujamos bendrovės darbuotojai. Byloje esantis įsakymas (b. l. 4) patvirtina, kad buvo paskirtas darbuotojas, kuris buvo atsakingas už priimamų statymų laiko kontrolę ir šis asmuo būtų atsakingas pagal pateiktą kaltinimą. Iš bylos medžiagos, tame tarpe, iš apeliacinio skundo neaišku dėl kokios priežasties jis neapkaltintas.³⁰

Reziumuojant šį skirsnį galima daryti išvadą, kad atsakomybės už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą galima traukti tik pakaltinamą ir turintį nustatytą amžių fizinį asmenį nepriklausomai nuo to, ar jis susijęs darbo santykiais su licencija ir leidimus organizuoti azartinius lošimus turinčia bendrove ar ne. Atsakomybės traukiamas asmuo, kuris tiesiogiai pažeidė azartinių lošimų organizavimo tvarką.

3.2. Poveikio priemonių už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą parinkimo ir *ne bis in idem* principo problema

Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas gali užtraukti administracinę atsakomybę tiek pačiai bendrovei, tiek jos darbuotojams. Kurią poveikio priemonę taikyti, ar gali būti skiriamos administracinės nuobaudos darbuotojams ir licencijuojamos veiklos ribojimo priemonės už tą patį pažeidimą bei ar nebus tokiu atveju pažeistas principas *ne bis in idem* – štai klausimai, su kuriais praktikoje susiduria azartinių lošimų organizavimą kontroliuojančios ir teisinės atsakomybės klausimą už tvarkos pažeidimus sprendžiančios institucijos.

Azartinių lošimų licencijavimo taisyklių 22 p. nustato, kad licencijos galiojimas bendrovei

³⁰ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N^o–62–679/2006.

gali būti sustabdytas arba Priežiūros komisija bendrovę gali įspėti apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą, jeigu bendrovė nesilaiko ALĮ, šių taisyklių ir lošimo reglamento. ATPK 173¹⁸ str. nustato administracinę atsakomybę už azartinių lošimų organizavimo tvarkos arba lošimo reglamento pažeidimą. Du skirtingi teisės aktai nustato atsakomybę už tuos pačius veiksmus – azartinių lošimų organizavimo tvarkos arba lošimo reglamento pažeidimą. Tačiau už ATPK normų pažeidimą atsakomybėn traukiami fiziniai asmenys. Azartinių lošimų licencijavimo taisyklėse aiškiai nurodomas kitas subjektas – bendrovė (juridinis asmuo).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 5 d. nustato, kad niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr.7 4 str. 1 d. nustato, kad niekas negali būti tos pačios valstybės institucijų vėl persekiojamas ar baudžiamas už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo išteisintas arba nuteistas nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas vienoje iš nutarčių yra pasisakęs dėl dvigubos atsakomybės: „*Ne bis in idem* principas, drausdamas antrą kartą bausti tą patį asmenį už tą patį pažeidimą, nedraudžia taikyti asmeniui kitų atsakomybės rūšių, kurių pagrindinė paskirtis nėra baudimas (pavyzdžiui, civilinę atsakomybę), taip pat nedraudžia už tą pačią veiką bausti skirtingus asmenis ar bausti tą patį asmenį už skirtingas veikas. Taigi sprendžiant, ar konkrečiu atveju nebuvo pažeistas *ne bis in idem* principas, turi būti atsižvelgiama į šias aplinkybes: 1) ar asmuo buvo „baudžiamas“, t. y. ar konkrečia atsakomybės forma pirmiausia buvo siekiama nubausti pažeidimą padariusi asmenį; 2) ar asmuo baudžiamas už tą patį pažeidimą (pažeidimo, arba neteisėtos veikos tapatumas); 3) ar pakartotinai baudžiamas asmuo yra tas pats (asmens tapatumas). Be to, asmens ir neteisėtos veikos tapatumo kriterijai negali būti taikomi formaliai: sprendžiant, ar konkrečiu atveju asmuo ir neteisėta veika buvo tapatūs, turi būti įvertinamos visos reikšmingos bylos aplinkybės.

Teisėjų kolegija pažymi, kad juridinis asmuo, kaip dirbtinai sukurtas teisės subjektas, pats negali padaryti įstatyme uždraustos veikos, todėl jis visuomet atsako už savo atstovo ar darbuotojo (fizinio asmens) padarytą pažeidimą. Situacija, kai už tą patį teisės pažeidimą atsakomybėn patraukiamas fizinis ir juridinis asmuo, pati savaime *ne bis in idem* principo nepažeidžia, tačiau byloje nustačius neteisėtos veikos, už kurios padarymą buvo taikytos sankcijos formaliai skirtingiems asmenims, tapatumo faktą, būtina patikrinti, ar atsakomybėn traukiamas fizinis ir juridinis asmuo realiai nėra tapatūs, t. y. ar skiriant nuobaudą juridiniam asmeniui šios nuobaudos pasekmės neteks tam pačiam asmeniui, kuris už tą patį pažeidimą jau buvo nubaustas kaip fizinis asmuo.“³¹

³¹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. A¹⁵-39/2005.

Remiantis teismų suformuota pozicija galima teigti, kad už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą galima traukti administracinę atsakomybę tiek fizinį asmenį pagal ATPK normas, tiek bendrovę, taikant jai priemones, nustatytas Azartinių lošimų licencijavimo tvarkoje. Tačiau svarbu nepažeisti *ne bis in idem* principo, t.y. atsižvelgti į tai, kad bendrovei pritaikytos poveikio priemonės pasekmės neteks tam fiziniam asmeniui, kuris baustas už tuos pačius veiksmus ATPK nustatyta tvarka. Tokiu atveju galėtų būti bendrovės akcininkui (ypač – vieninteliui) dirbant tos bendrovės vadovu ar kitu darbuotoju. Jei šis asmuo bus patrauktas administracinę atsakomybę už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą, bendrovei už šiuos pažeidimus bus nebegalima taikyti licencijuojamos veiklos apribojimo priemones, kadangi jų pasekmes patirs administracine nuobauda baustas jos akcininkas (kaip tiesioginių finansinių nuostolių forma ar akcijų vertės sumažėjimo forma ir pan.)

Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimų nagrinėjimo praktika parodė ir kitų situacijų, iš pirmo žvilgsnio vertintinų kaip pažeidžiančias teisinės atsakomybės teisingumo principo sudėtinį elementą – draudimą taikyti daugiau, kaip vieną sankciją už vieną pažeidimą. Prie tokių situacijų galima priskirti painią ir neaiškią lošėjų ir jų atliekamų finansinių operacijų registravimo tvarką. ALĮ 20 str. 1 d. nustato lošimų organizatorių pareigą Vyriausybės nustatyta tvarka registruoti asmenis, kurie arba keičia grynuosius pinigus į žetonus, arba įmoka, arba laimi sumą, viršijančią 3500 litų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta. Ši tvarka nustatyta Kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrų tvarkymo taisyklėse³². Be to, lošėjų registraciją reglamentuoja poįstatyminiai norminiai aktai, įgyvendinantys Pinigų plovimo prevencijos įstatymo nuostatas: Įtartinų operacijų su pinigais sustabdymo ir informacijos pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos taisyklės³³ bei Kriterijų, kuriais vadovaujantis operacija su pinigais ar sandoris laikomi įtartinais, sąrašas³⁴. Šie teisės aktai įveda naujus kriterijus, kuriais remiantis lošimo organizatorius turi kontroliuoti lošėjų atliekamas finansines operacijas ir stabdyti šiuos kriterijus atitinkančias operacijas bei pranešti apie jas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – FNTT). Tokiais kriterijais, susijusiais su azartinių lošimų organizavimu, yra: (1) kliento atliekamų operacijų su pinigais pobūdis kelia įtarimą, jog siekiama išvengti operacijų su pinigais įtraukimo į kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrą (t.y. operacijų skaidymas mažesnėmis, nei nurodyta ALĮ 20 str. 1 d. sumomis) ir (2) klientas dažnai lošia azartinius lošimus ir per dieną pralošia arba išlošia daugiau nei 5000 litų.

³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1409 „Dėl kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrų tvarkymo taisyklių“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 89-3800.

³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1441 „Dėl įtartinų operacijų su pinigais sustabdymo ir informacijos pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie vidaus reikalų ministerijos taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 167-6127.

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1411 „Dėl kriterijų, kuriais vadovaujantis operacija su pinigais ar sandoris laikomi įtartinais, sąrašo patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 89-3802.

Apibendrinant galima pasakyti, kad, norėdama įgyvendinti visus šiuos reikalavimus, azartinius lošimus organizuojanti bendrovė turi identifikuoti kiekvieną lošėją dar prieš jam pradėdant lošti ir registruoti kiekvieną jo operaciją. Įvertinus organizuojamų lošimų pobūdį tampa akivaizdu, kad kai kurių lošimų atveju, pvz. stalo lošimų, kuomet išsikeisti grynuosius pinigus į žetonus leidžiama tiesiog prie lošimo stalo,³⁵ tai daryti būtų sunku, o lošimų B kategorijos automatais atveju, kuomet lošiama į automatai įmetus metalinius pinigus ir laimėjimas pinigais išmokamas per automatai, praktiškai neįmanoma.

Pačios normos, o tiksliau, kriterijai, kuriais remiantis lošėjų finansinės operacijos turi būti registruojamos arba stabdomos, yra painios, neapibrėžtos ir dviprasmiškos. Ką galėtų reikšti „klientas dažnai lošia“? Vienam „dažnai lošti“ reiškia lošti kas diena, kitam – ir kartą per dvi savaites. O tokio neapibrėžto, subjektyvaus kriterijaus neturi būti norminiame teisės akte. Lošimų organizatorius kas kartą lošėjui keičiant pinigus į žetonus ar atvirkščiai, turi spręsti lygtį „ $x +$ per dieną pralošia arba išlošia daugiau nei 5000 litų“, kur x yra nežinoma konstanta „dažnai lošia“. ALĮ 20 str. 1 d. reikalavimas irgi nėra visiškai aiškus ir nedviprasmiškas. Nurodymas registruoti lošėjus, kurie keičia grynuosius pinigus į žetonus, arba įmoka, arba laimi sumą, viršijančią 3500 litų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta gali būti suprantamas ir vykdomas skirtingai. Taip yra todėl, kad neaiškios sąvokos „įmoka“ ir „laimi“. Ar „įmokėti sumą“ reiškia tas pats, kaip „keisti grynuosius pinigus į žetonus“ tuose lošimuose, kur nenaudojami žetonai (bingo, lažybos, totalizatorius, lošimai B kategorijos automatu)? O gal tai tas pats, kaip statymas, t.y. ta suma, kuria rizikuoja lošėjas siekdamas laimėti didesnę pinigų sumą? Ar laimėjimas suprantamas kaip bet koks laimėjimas, kuomet laimima daugiau, negu buvo pastatyta, ar laimėjimas yra tuomet, kai lošėjas išeina iš lošimo vietos su didesne suma, nei buvo atėjęs? Kol šie klausimai lieka be atsakymų, spragų turi ne tik pinigų plovimo prevencijos priemonių sistema, bet ir gyventojų pajamų mokesčių apmokestinimas, nes kyla problemų nustatant mokesčio bazę, t.y. nuo kokios sumos skaičiuoti 27 proc. gyventojų pajamų mokestį, nes azartinių lošimų laimėjimai yra apmokestinami šiuo mokesčiu.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pasisakęs, kad norminiai aktai turi būti aiškūs ir nedviprasmiški, antraip teisinių santykių subjektai negali suvokti savo teisių ir pareigų, atitinkamai jų negalima bausti už nesuprantamų pareigų nevykdymą. Tos pačios pozicijos teismas laikėsi nagrinėdamas administracinę bylą Nr.N⁶-I 313/2006³⁶. Priežiūros komisija 2006 m. vasario 23 d. D.Rochon surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą pagal ATPK 173¹⁸ str. 2 d. dėl to, kad jis, būdamas UAB "Grand Casinos Europa" generaliniu direktoriumi ir būdamas atsakingas už bendrovės veiklą bei tinkamą lošimų organizavimo tvarkos vykdymą, lošimo namų (k kazino),

³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas Nr. 1283 „Dėl kasos aparatų diegimo ir naudojimo tvarkos patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr.82-3522.

³⁶ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr.N⁶-I 313/2006.

esančių Vienuolio g. 4, Vilniuje, nenustatydamas tvarkos, pagal kurią asmenys, kurie prie lošimo stalų arba keičia grynuosius pinigus į žetonus, arba įmoka, arba laimi sumą, viršijančią 3500 Lt ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, būtų registruojami, dėl ko 2005 m. spalio 28 d. 23.55 val. UAB "Grand Casinos Europa" lošimo namuose (kazino) prie lošimo stalo Oasis Poker Nr.7 buvo neužregistruotas asmuo, laimėjęs 4100 Lt sumą (žetonais), pažeidė ALĮ 20 str. 1 d., Kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrų tvarkymo taisyklių 8 p. reikalavimus. Pirmos instancijos teismas administracinio teisės pažeidimo bylą nutraukė nenustatęs Denis Rochon veiksmuose administracinio teisės pažeidimo įvykio ir sudėties. Teismas nurodė, kad aiškaus teisinio reglamentavimo nėra, todėl asmeniui, kuriam surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas, kategoriškai neigiant savo kaltę ir esant aukščiau nurodytoms aplinkybėms, abejonės, kurių negalima pašalinti objektyviais duomenimis, yra traktuojamos asmens, kurio atžvilgiu surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas, naudai ir laikytina, kad objektyviais byloje surinktais įrodymais administracinėje byloje nenustatyta D.Rochon veiksmuose administracinio teisės pažeidimo įvykio ir sudėties, todėl administracinio teisės pažeidimo teiseną pagal ATPK 173¹⁸ str. 2 d. jo atžvilgiu nutrauktina.

Priežiūros komisija apskundė tokį pirmos instancijos teismo sprendimą. D.Rochon atsiliepime į Priežiūros komisijos apeliacinį skundą prašė administracinę bylą nutraukti, kadangi jo veiksmuose nėra pažeidimo, numatyto ATPK 173¹⁸ str. 2 d., sudėties. Jis nurodė, kad nesutarimai su Priežiūros komisija kyla dėl laimėjimo sąvokos interpretavimo. Pripažindamas, kad tikrinimo metu asmeniui prie lošimo stalo buvo išmokėta 4100 Lt vertės suma žetonais, D.Rochon nelaikė, kad tai yra asmens laimėta suma, kadangi neaiškūs kiti tokį vertinimą lemiantys aspektai - kiek minėtas asmuo buvo pastatęs šiame statyme, ar jis dar žaidė prie kitų stalų ir t. t. Tvirtino, kad laimėjimu turėtų būti ir bus laikomas pinigų skirtumas nuo to momento, kai asmuo pradėjo lošti ir baigė lošti. Pažymėjo, kad asmuo, kuris atėjo į kazino su 10000 Lt, o išeina su 3600 Lt negali būti laikomas laimėjusiu 3600 Lt.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, palikdamas galioti pirmos instancijos teismo nutarimą nepakeistą, nutartyje nurodė: „Jei teisės norminiai aktai aiškios tvarkos, leidžiančios teisinių santykių subjektams aiškiai suvokti savo teises ir pareigas, dėl teisinio reglamentavimo spragų ar kitų priežasčių nenustato, atsakomybė už tokios tvarkos pažeidimą negali būti taikoma. Teisiniai draudimai ar įpareigojimai, už kurių nesilaikymą gali būti taikoma griežta atsakomybė, turi būti formuluojami nedviprasmiškai. Teisinis reglamentavimas turi būti perregimas, suvokiamas visiems teisinių santykių subjektams. Tokių teisės aiškinimo ir taikymo taisyklių laikosi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. N¹²-150/2004). Toks aiškinimas iš

esmės atitinka bendrąjį baudžiamosios teisės principą *nullum crimen, nulla poena sine lege* (iš lot. - nėra nusikaltimo, nėra bausmės be įstatymo), Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją, kurioje teigiama, kad baudžiamoji teisė neturi būti plečiamai aiškinama kaltinamojo nenaudai, o nusikaltimas turi būti tiksliai apibrėžtas įstatyme. <...> Azartinių lošimų įstatyme nėra aiškiai apibrėžta kaip turi būti aiškinama ALĮ 20 straipsnio 1 dalies nuostata "laimi sumą, viršijančią 3500 litų". Įstatyme nėra pateiktas ir bendrasis laimėjimo apibrėžimas. Įstatyme yra nurodyta, kad vienkartinis didžiausias laimėjimas - galima didžiausia suma, kurią lošėjas gali išlošti vieno lošimo metu, lygi statomos sumos bei automato programoje nustatyto didžiausio laimėjimo koeficiento sandaugai. Tačiau šis apibrėžimas, teisėjų kolegijos nuomone, nėra tinkamas šiuo atveju, nes ALĮ 20 straipsnio 1 dalyje nėra aiškios nuorodos į vienkartinį laimėjimą. Be to, pastebėtina, kad ALĮ 20 straipsnio 1 dalies paskirtis specifinė. Ji iš esmės skirta pinigų plovimo prevencijai. Todėl šios nuostatos aiškinimas negali būti siejamas vien tik su kitomis ALĮ nuostatomis. Priežiūros komisija laimėjimą apibrėžia kaip pinigų ar žetonų sumą, lošimų organizatoriaus lošimų reglamento nustatytais sąlygomis ir tvarka išmokamą lošėjui, kurios dydis priklauso nuo statymo sumos (įmokos už dalyvavimą lošime) ir laimėjimo koeficiento sandaugos ar nuo kitų lošimų organizatoriaus lošimų reglamente nustatytų sąlygų. Tačiau Priežiūros komisija nenurodė, kokiame teisės akte toks laimėjimo apibrėžimas pateiktas. Priežiūros komisija taip pat nepateikė duomenų, kad ji būtų informavusi lošimų organizatorius, kad savo veikloje, vykdomoje lošimų priežiūroje vadovausis būtent tokia laimėjimo samprata.³⁷

Analizuojant teisminę praktiką galima rasti pavyzdžių, kuomet nepaisant teisinio reguliavimo neapibrėžtumo, azartinių lošimų organizavimo tvarkos ir pinigų plovimo prevencijos priemonių vykdymo pažeidėjai yra patraukiami atsakomybėn. Tikrindami UAB „Post-Nevada Vilnius“ priklausančių lošimo namų (kazino) veiklą, Priežiūros komisijos atstovai nustatė, kad juose pažeidžiami tiek ALĮ 20 str. 1 d. reikalavimai, tiek Pinigų plovimo prevencijos įstatymo ir jo įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos. Už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą, pasireiškusių ALĮ 20 str. 1 d. reikalavimų nevykdymu Priežiūros komisijos atstovai bendrovės direktoriui O.Savčenko surašė administracinį teisės pažeidimo protokolą. Medžiaga dėl Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pažeidimo buvo perduota FNTT, kurios atstovai surašė O.Savčenko administracinį teisės pažeidimo protokolą už ATPK 172¹⁴ str. „Pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimo tvarkos pažeidimas“ pažeidimą. Skųsdamas pastarojo protokolo pagrindu paskirtą administracinę nuobaudą, O.Savčenko kaip vieną iš motyvų nurodė tai, kad jam jau paskirta nuobauda už lošėjų neregistravimą pažeidžiant ALĮ 20 str. 1 d. reikalavimą, o baudžiant jį už pinigų plovimo prevencijos priemonių neįgyvendinimą jis būtų baudžiamas antrą

³⁷ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr.N⁶-1 313/2006.

kartą ir tuo būtų pažeistas principas *ne bis in idem* bei ATPK 250 str. 8 d. reikalavimas, kad, kai dėl to paties fakto administracinė atsakomybėn patraukto asmens atžvilgiu yra priimtas kompetentingo organo nutarimas skirti administracinę nuobaudą, administracinio teisės pažeidimo bylos teisena negali būti pradėta, o pradėta turi būti nutraukta.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, palikdamas galioti pirmos instancijos teismo nutarimą skirti O.Savčenko piniginę baudą, nutartyje pasisakė: „Apeliacinės instancijos teismas taip pat atmeta apelianto argumentus, kad jis yra antrą kartą baudžiamas administracine tvarka už tuos pačius veiksmus. Iš Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. lapkričio 24 d. nutarimo administracinėje byloje Nr. A8-03291-35/2005 matyti, kad minėtoje byloje ir šioje byloje O. S. yra kaltinamas padaręs skirtinguose ATPK straipsniuose numatytus teisės pažeidimus (ATPK 172¹⁴ str. ir ATPK 173¹⁸ str.). Šių pažeidimų objektyvieji požymiai esmingai skiriasi ir pareiškėjo O. S. veika šiuose pažeidimuose pasireiškė skirtinga objektyvia išraiška. Kolegijos vertinimu, „atsakingo asmens už pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą nepaskyrimas“ ir „asmens, kuris keičia grynuosius pinigus į žetonus, arba įmoka, arba laimi sumą, viršijančią 3500 Lt, duomenų neužregistravimas“ yra skirtingos ir viena kitos neapimančios veikos. Dėl šioje byloje pareikšto kaltinimo O.S. atžvilgiu nėra priimtas kompetentingo organo (pareigūno) nutarimas skirti administracinę nuobaudą (ATPK 250 str. 8 p.).“³⁸

Taigi, *ne bis in idem* principas, drausdamas antrą kartą bausti tą patį asmenį už tą patį pažeidimą, nedraudžia taikyti asmeniui kitų atsakomybės rūšių, kurių pagrindinė paskirtis nėra baudimas. Taip pat šis principas nebus pažeistas, jei už tą pačią veiką bus nubausti skirtingi asmenis ar tas pats asmuo bus nubaustas už skirtingas veikas. Taikant ATPK ir azartinių lošimų organizavimo tvarką reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytas licencijuojamos veiklos ribojimo priemonės svarbu nustatyti, ar jos nesukelia tiesioginių neigiamų pasekmių tam pačiam fiziniam asmeniui.

3.3. Administracinės nuobaudos už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus skyrimo termino problema

Administracinių nuobaudų skyrimo terminai nustatyti ATPK 35 str. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta bendra taisyklė, kad administracinė nuobauda gali būti skiriama ne vėliau, kaip per šešis mėnesius nuo teisės pažeidimo padarymo dienos, o esant trunkamam teisės pažeidimui – per šešis mėnesius nuo jo paaikšėjimo dienos. Taip pat šioje dalyje įtvirtinta išlyga, kad administracinė nuobauda už šio kodekso dvyliktajame skirsnyje nurodytus pažeidimus, taip pat už 85, 185⁽²⁾, 193⁽²⁾,

³⁸ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr.N³-811-06.

209, 209⁽¹⁾, 209⁽²⁾, 209⁽³⁾, 209⁽⁴⁾, 209⁽⁵⁾, 209⁽⁶⁾, 210, 214⁽¹¹⁾ straipsniuose numatytus pažeidimus gali būti skiriama ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos, jeigu nuo pažeidimo padarymo dienos iki jo nustatymo dienos nėra praėję daugiau kaip vieneri metai.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, aiškindamas administracinių nuobaudų skyrimo terminų skaičiavimą esant trunkamam pažeidimui, ne kartą nurodė, jog ATPK 35 str. nurodytas šešių mėnesių terminas administracinei nuobaudai skirti trunkamo pažeidimo atveju skaičiuojamas atsižvelgiant į tai, kada pažeidimas buvo padarytas. Gramatinis ir loginis ATPK 35str. aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad administracinė atsakomybė gali būti taikoma, kai paaiškėja tuo metu daromas trunkamas teisės pažeidimas ar trunkamas pažeidimas, kuris buvo baigtas daryti ne vėliau kaip prieš šešis mėnesius. Kai paaiškėja, kad anksčiau kaip prieš šešis mėnesius buvo padarytas trunkamas teisės pažeidimas, skirti administracinę nuobaudą dėl nuobaudos skyrimo termino pasibaigimo negalima. Teismo nuomone, kitaip aiškinant ATPK 35 str. nuostatas, nuobauda už trunkamo administracinio teisės pažeidimo padarymą galėtų būti taikoma faktiškai neribotą laikotarpį, priklausomai nuo to, kada paaiškėtų buvęs pažeidimas. Administracinė atsakomybė atskirais atvejais galėtų būti taikoma ilgiau už griežtesnę baudžiamąją atsakomybę, o tai akivaizdžiai iškreiptų teisinės sistemos principus.³⁹

Nagrinėjant šios kategorijos administracines bylas svarbu yra nustatyti padaryto azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimo pobūdį, t.y. padarytas pažeidimas yra trunkamas ar ne. ATPK 35 str. 1 d. nurodo, kad už šio kodekso dvyliktajame skirsnyje (kuriame yra ir ATPK 173¹⁸ str.) numatytus pažeidimus nuobauda gali būti skiriama ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos, jeigu nuo pažeidimo padarymo dienos iki jo nustatymo dienos nėra praėję daugiau kaip vieneri metai. Atsižvelgus į tai, kad šioje normoje termino skaičiavimo pradžia siejama su pažeidimo nustatymu, o ne su pažeidimo padarymu, peršasi išvada, kad ATPK dvyliktajame skirsnyje, tame tarpe ir 173¹⁸ str. nurodyti pažeidimai yra trunkamojo pobūdžio. Tokią išvadą lyg ir patvirtina teismų praktika:

„<...> Valstybinės lošimų priežiūros komisijos pareigūnas Gerdai Jonkutei surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą, kuriame nurodė, kad ji kaip UAB „Top Sport“ lažybų tarpininkė – kasininkė lažybų punkte, esančiame Vytauto g. 98 / Senojo turgaus g. 1, Palangoje, neįregistravusi asmens, 2004 m. rugpjūčio 13 d. laimėjusio 25033,40 Lt, pažeidė Azartinių lošimų įstatymo 20 straipsnio 1 dalį ir Kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrų tvarkymo taisyklių, patvirtintų Vyriausybės 2002-09-06 nutarimu Nr. 1409, 8 punktą. Ši G. Jonkutės veika kvalifikuota pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (ATPK) 173¹⁸ straipsnio 1 dalį. Administracinio teisės pažeidimo protokole taip pat buvo nurodyta, kad G.

³⁹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹²-20 – 04.
Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-791-04.

Jonkutės pažeidimas yra trunkamojo pobūdžio, todėl 6 mėnesių terminas administracinei nuobaudai skirti skaičiuojamas nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. <...>

<...> Gerdai Jonkutei surašytame administracinio teisės pažeidimo protokole jai inkriminuotas ATPK 173¹⁸ straipsnio 1 dalyje numatytas administracinis teisės pažeidimas. Šis pažeidimas numatytas dvyliktajame ATPK skirsnyje. Administracinių nuobaudų už šiame skirsnyje numatytus administracinius teisės pažeidimus skyrimo terminus reglamentuoja specialioji ATPK 35 straipsnio 1 dalyje numatyta teisės norma, pagal kurią administracinė nuobauda už minėtus pažeidimus gali būti skiriama ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo teisės pažeidimo nustatymo dienos, jeigu nuo pažeidimo padarymo dienos iki jo nustatymo dienos nėra praėję daugiau kaip vieneri metai.

Iš byloje esančio 2005 m. sausio 18 d. tikrinimo akto Nr. PT1-3 bei jo priedų matyti, kad Gerdai Jonkutei inkriminuoto administracinio teisės pažeidimo požymiai buvo nustatyti atliekant UAB „Top Sport“ 2004 m. sausio - rugsėjo mėnesio finansinės veiklos tikrinimą, kurio metu nustatytos aplinkybės ir buvo pateiktos minėtame akte. Atsižvelgus į tai administracinės nuobaudos dėl G. Jonkutei inkriminuoto administracinio teisės pažeidimo skyrimo terminas skaičiuotinas nuo 2005-01-18. Pirmosios instancijos teismas nutarimą nutraukti administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną priėmė 2005 m. kovo 18 d., nors dar nebuvo pasibaigę nei ATPK 35 straipsnio 1 dalyje numatytas 6 mėnesių nuo teisės pažeidimo nustatymo dienos, nei vienerių metų nuo administracinio teisės pažeidimo protokole nurodytos pažeidimo padarymo dienos (2004-08-13) terminas.

Remiantis tuo, kas pasakyta, darytina išvada, kad pirmos instancijos teismas netinkamai taikė proceso teisės normas, tad 2005 m. kovo 18 d. nutarimas naikinamas kaip neteisėtas ir nepagrįstas, o Gerdos Jonkutės administracinio teisės pažeidimo byla gražintina tam pačiam teismui nagrinėti iš naujo.<...>“⁴⁰

„<...> Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 35 straipsnio 1 dalį administracinė nuobauda gali būti skiriama ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo teisės pažeidimo padarymo dienos, o esant trunkamam teisės pažeidimui, - per šešis mėnesius nuo jo paaiškėjimo dienos. Šiuo atveju pirmosios instancijos teismas teisingai konstatavo, jog LR ATPK 173¹⁸ straipsnio 1 dalyje numatytas administracinis pažeidimas, dėl kurio padarymo administracinio teisės pažeidimo protokole V.Vaičiui yra suformuluotas kaltinimas - vaizdo įrašymo sistemos vaizdo įrašų neišsaugojimas, yra trunkamojo pobūdžio. Todėl nuobaudos skyrimo termino eigos pradžia skaičiuotina nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Tačiau apeliacinės instancijos teismas, skirtingai nei pirmosios instancijos teismas vertina pažeidimo paaiškėjimo dieną. Šiuo atveju, administracinio

⁴⁰ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹⁵ – 983 /2005.

teisės pažeidimo protokole nurodyto administracinio teisės pažeidimo padarymo fakto nustatymas reikalauja specialių žinių, todėl kolegijos nuomone, apelianto argumentai, kad institucija išsiaiškino pareiškėjo tariamai padarytą teisės pažeidimą tik gavusi 2003-06-24 tarpinę tikrinimo ataskaitą Nr. PT2-10 (b.l. 24), yra pagrįsti. <...>“.⁴¹

„<...>Apeliantės (Priežiūros komisijos – aut.) teiginys, kad administracinis teisės pažeidimas, kurį padarė pareiškėja, yra trunkamojo pobūdžio, yra teisingas. Pareiškėja nevykdė Azartinių lošimų įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje ir Kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrų tvarkymo taisyklių 8 punkte nustatytos pareigos įrašyti į atitinkamą registrą informaciją apie klientus, įmokėjusius ar laimėjusius nustatyto dydžio grynujų pinigų sumas. Pareiškėjai pinigų gavimo ar išmokėjimo dieną neįrašius nurodytų duomenų į registrą, įstatyminė pareiga šiuos duomenis įrašyti neišnyko, t.y. neteisėtas pareiškėjos neveikimas tęsėsi. Iki patraukimo administracinėn atsakomybėn momento pareiškėjos neteisėtas neveikimas nebuvo pasibaigęs, tuo pačiu- nebuvo prasidėjęs patraukimo administracinėn atsakomybėn terminas.<...>“⁴²

Tačiau tokią išvadą paneigia Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 6d. nutarimas administracinėje byloje Nr.N³ - 1370/2006:

„ATPK 173¹⁸ str. 1 d. nustatyta, kad azartinių lošimų organizavimo tvarkos arba lošimo reglamento pažeidimas užtraukia baudą nuo penkių tūkstančių iki penkiolikos tūkstančių litų.

Iš šio straipsnio dispozicijos neseka, kad šis pažeidimas visuomet trunkamasis. Paminėta teisės norma yra blanketinė ir teisės pažeidimo pobūdis (trunkamasis ar ne) priklauso nuo konkrečių taisyklių, nustatytų atitinkamuose azartinių lošimų organizavimo tvarkoje arba lošimo reglamente, pažeidimų.

Protokole yra nurodyta, kad O.Savčenko pažeidė Azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio 9 dalį. Šioje teisės normoje yra nustatyta, kad draudžiama reklamuoti azartinius lošimus. Iš administracinio teisės pažeidimo protokolo ir bylos seka, kad pažeidimas buvo galimai padarytas užsakant ir apmokant 2005 m. balandžio 28-29 dienomis dienraščio „Lietuvos rytas“ priede „Sostinė“ publikuotą reklaminių skelbimą. Akivaizdu, kad O.Savčenko kaltinamas padaręs vienkartinį veiksma. Nėra jokio pagrindo teigti, kad pažeidimas buvo trunkamasis. Teismas sutinka su apelianto teiginiais, kad apeliantui inkriminuojami veiksmai buvo baigti atlikti 2005 m. gegužės 10 d., kai buvo apmokėta už laikraštyje paskelbtą informaciją. <...> Taigi, O.Savčenko nuobauda 2006 m. balandžio 5 d. nutarimu dėl pažeidimo baigto 2005 m. gegužės 10 d. paskirta pažeidus paminėtas teisės normas, nesilaikant teisminės praktikos suformuotų taisyklių, t.y. neteisėtai.“

⁴¹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-791-04.

⁴² Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹⁴-982-05.

Ši byla aiškiai parodo, kaip svarbu administracinio teisės pažeidimo protokole teisingai formuluoti pažeidimo esmę ir atskleisti jo turinį, kad teismui nagrinėjant administracinę bylą neliktų jokių abejonių dėl pažeidimo pobūdžio. Priežiūros komisija, nurodžiusi protokole ne visus O.Savčenko padaryto pažeidimo objektyviosios pusės veiksmus, o tik tai, kad jis užsakė ir apmokėjo azartinius lošimus reklamuojantį skelbimą, nepaliko bylą nagrinėjusiam teismui kitos išeities, kaip nagrinėti ją tokių kaltinimų ribose ir priimti sprendimą, kad pažeidėjas kaltinamas padaręs vienkartinį veiksma ir šis pažeidimas negali būti vertinamas kaip trunkamas. Bet ar reklaminio skelbimo užsakymas ir apmokėjimas savaime yra azartinių lošimų organizavimo tvarkos (tiksliau – ALĮ 10 str. 9 d.) pažeidimas? Atsižvelgus į tai, kad reklama yra bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija, susijusi su asmens komercine - ūkine, finansine ar profesine veikla, skatinanti įsigyti prekių ar naudotis paslaugomis,⁴³ galima daryti išvadą, kad reklaminio skelbimo užsakymas ir apmokėjimas yra tik dalis veiksmy, labiau vertintinų kaip rengimasis daryti azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą. Jeigu skelbimas nebūtų pavišintas – nebūtų pažeista ALĮ 10 str. 9 d. nuostata, draudžianti reklamuoti azartinius lošimus ir kartu nebūtų pažeistas ATPK 173¹⁸ str. Formuluojant kaltinimą administracinio teisės pažeidimo protokole, atkleidžiant trunkamą šio pažeidimo pobūdį, reikėjo nurodyti ir skelbimo pavišimo datą arba datas, akcentuoti pažeidėjo tikslus bei paskleistos neleistinos informacijos (azartinių lošimų reklamos) trunkamą neigiamą poveikį visuomenei.

Tai, kad administracinio teisės pažeidimo protokole būtina teisingai formuluoti kaltinimą ir aiškiai atskleisti trunkamą pažeidimo pobūdį, pagrindžia ir kitos administracinės bylos, susijusios su azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimais:

„<...>Valstybinės lošimų priežiūros komisijos administracijos darbuotojai 2005 m. spalio 28 d. patikrino UAB „Nesė“ (toliau - Bendrovė) priklausančio automatų salono, esančio Kalvarijų g. 59A, Vilniuje, patalpas ir nustatė, kad 2005 m. spalio 28 d. šiame automatų salone buvo platinami lankstinukai, kuriuose šalia Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio 9 dalyje leistinių azartinių lošimų reklamos objektų pateikiamas grafinis vaizdas - BMW automobilis bei užrašai: „Iš pramogų banko su BMW“, „Didysis prizas - BMW automobilis“, „Kiekvieną antradienį papildomi prizai 300 Lt, 500 Lt ir 1000 Lt“, „Sėkmės!“, žaidimo taisyklės ir bendrovei priklausantis prekinis ženklas - „Nesė Casino“, nukreipti asmenų skatinimui lošti azartinius lošimus, o tai yra draudžiama azartinių lošimų reklama (Azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio 9 dalies pažeidimas). Valstybinės lošimų priežiūros komisijos pareigūnai nustatė, jog minėti lankstinukai bendrovei priklausančiame automatų salone buvo platinami bendrovės direktorės Ingos Česnakenės žodiniu nurodymu. <...> Kaip matyti iš administracinio teisės pažeidimo

⁴³ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937. 2 str. 7 d.

protokolo turinio I.Česnakiene kaltinama dėl to, kad 2005 m. spalio 28 d., patikrinimo metu, šiame automatų salone buvo platinami lankstinukai. Protokole nėra nurodoma, kad administracinės teisės pažeidimas vyko tam tikrą laiką. Teismas vertina, kad pagal kaltinimo turinį I.Česnakiene nėra traukiama atsakomybė už trunkamą teisės pažeidimą.<...>⁴⁴

„<...>Administracinio teisės pažeidimo protokolas nėra pakankamai informatyvus - jame nėra nurodyta kaip konkrečiai buvo platinamos skrajutės. Todėl bylos aplinkybės vertinamos asmens traukiamo administracinės atsakomybės naudai - byloje nėra įrodyta, kad Gunnar Vilks padarė trunkamą teisės pažeidimą.<...>⁴⁵

„<...>Pažymėtina, kad administracinio teisės pažeidimo protokolas administracinio teisės pažeidimo byloje yra ypatingą svarbą turintis procesinis dokumentas. Šiuo dokumentu pradedamas procesas dėl galimai padaryto pažeidimo bei suformuluojamas kaltinimas administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui. Kaltinimas gali būti suformuluotas tik aiškiai nurodant kokiais konkrečiais veiksmais ar neveikimu buvo padarytas administracinis teisės pažeidimas. Priešingu atveju negali būti laikoma, kad administracinio teisės pažeidimo protokole yra nurodyta pažeidimo esmė. ATPK 259 straipsnio 3 dalis reikalauja vieną administracinio teisės pažeidimo protokolo egzempliorių įteikti administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui tam, kad šis asmuo turėtų galimybes gintis nuo jam reiškiamo kaltinimo. Gintis nuo pareikšto kaltinimo yra įmanoma, kai iš administracinio teisės pažeidimo protokolo galima suvokti, už kokią veiką yra norima taikyti administracinę atsakomybę. Nagrinėjamoje byloje esančiame administracinio teisės pažeidimo protokole yra tik veikos kvalifikavimas pagal ATPK straipsnį bei nuoroda į eilę reglamento punktų. Dėl netinkamai surašyto administracinio teisės pažeidimo protokolo negali būti pripažįstama, kad buvo užtikrinta administracinės atsakomybės traukiamo asmens teisė į gynybą.<...>⁴⁶

Apibendrinant galima pasakyti, kad termino skirti administracinę nuobaudą už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą pradžia, priklausomai nuo pažeidimo pobūdžio, laikoma arba pažeidimo padarymo momentas (paprasto pažeidimo atveju), arba pažeidimo nustatymo ar nutraukimo momentas (trunkamo pažeidimo atveju). Surašant administracinio teisės pažeidimo protokolą būtina nurodyti padaryto pažeidimo pobūdį ir pilnai bei tiksliai atskleisti jo elementus.

3.4. Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas – administracinis teisės pažeidimas ar baudžiamasis nusikaltimas?

Azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas – administracinis teisės pažeidimas ar

⁴⁴ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1509/2006.

⁴⁵ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1503/2006.

⁴⁶ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N⁹-719/2006.

baudžiamasis nusikaltimas? Iš pirmo žvilgsnio keistas klausimas (juolab atsakymas šiame darbe ne kartą buvo pateiktas) šiame skirsnyje užduodamas neatsitiktinai ir atsakymas į jį nėra toks paprastas ir vienareikšmiškas. Paprasčiausias atsakymas į klausimą būtų, jog azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas yra administracinis teisės pažeidimas ir atsakomybė už jį numatyta ATPK 173¹⁸ str. Tad kokia čia problema?

Pastaruoju metu teismai, nagrinėdami administracines bylas dėl azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimų, savo sprendimuose vienam ar kitam kontekste nurodo, jog ATPK 173¹⁸ str. pažeidimas yra prilyginamas baudžiamajam nusikaltimui. Štai vienas iš pavyzdžių:

„<...>Nagrinėjamu atveju Denis Rochon buvo traukiamas administracinėn atsakomybėn pagal ATPK 173¹⁸ straipsnio 2 dalį, kurioje numatyta sankcija - bauda nuo 15000 iki 25000 Lt. Pastebėtina, kad maksimali sankcijoje nustatyta bauda (25000 Lt) prilygsta baudai, kuri gali būti skiriama už apysunkį nusikaltimą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 3 dalies 3 punktas). Todėl vadovaujantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuota praktika šiuo atveju administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui turi būti suteikiamos iš esmės tokios pačios teisės kaip ir kaltinamajam baudžiamojoje byloje (pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. 259-03; Administracinių teismų praktika Nr. 4), turi būti laikomasi tų pačių principų ir žmogaus teisių apsaugos reikalavimų kaip ir baudžiamojoje byloje (pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. N -150/2004).<...>“⁴⁷

Teismas tokią poziciją motyvuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁴⁸ (toliau – Konvencija) lietuviškame tekste padaryta vertimo klaida, nes originaliame Konvencijos tekste vartojama ne „nusikaltimo“, o „teisės pažeidimo“ (angl. offence/pranc. infraction) sąvoka. Terminas „baudžiamasis“ (teisės pažeidimas arba procesas) Konvencijos prasme yra savarankiškas ir suprantamas plačiau nei tai įprasta Lietuvos teisėje. Sprendžiant, ar Konvencijos prasme teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika, teismo nuomone pirmiausia būtina išsiaiškinti, ar tam tikrą veiką apibrėžianti norma valstybės atsakovės teisinėje sistemoje priklauso baudžiamajai teisei. Kai asmens padaryta veika pagal valstybės baudžiamąjį kodeksą nėra nusikalstama, ją būtina išnagrinėti taikant kitus (papildomus) kriterijus, būtent: 1) teisės pažeidimo pobūdį; 2) gresiančios bausmės pobūdį ir griežtumo laipsnį. Konvencijos 6 straipsnio taikymui baudžiamojo kaltinimo aspektu pakanka, kad vertinamas teisės pažeidimas pagal savo pobūdį būtų baudžiamasis, arba jį padariusiam asmeniui grėstų pagal savo pobūdį ir griežtumo laipsnį baudžiamajai sferai priskirtina sankcija. Teisės pažeidimai, už kuriuos pažeidėjas yra baudžiamas bausmėmis, kuriomis siekiama, be kita ko, įbauginti ir kurios paprastai yra baudos arba

⁴⁷ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N⁶-1 313/2006.

⁴⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

priemonės, atimančios asmeniui laisvę, Konvencijos prasme dažniausiai patenka į baudžiamojo persekiojimo sferą. Kai bausmė yra bauda, turi būti atsižvelgiama į tai, ar ja siekiama kompensuoti nuostolius, ar nubausti. Tik pastarieji atvejai paprastai priklauso baudžiamajai sferai. Taip pat reikia atsižvelgti į baudos dydį, bet vien nedidelis jos dydis pats savaime neeliminuoja teisės pažeidimo iš baudžiamosios sferos. Jeigu kvestionuojamas teisės pažeidimas pagal nurodytus kriterijus priskirtinas baudžiamosios teisės sferai, tai ir bylos dėl tokio teisės pažeidimo procesas Konvencijos požiūriu yra baudžiamasis (Lietuvos Aukščiausio Teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 21, 1. 300-301, Lietuvos Aukščiausio Teismo 2003 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2003).⁴⁹

Įstatymų leidėjas yra nustatęs, kad pažeidimas numatytas ATPK 173¹⁸ str. 1 d. užtraukia baudą nuo penkių iki penkiolikos tūkstančių litų, o pažeidimas, numatytas 2 d. užtraukia baudą nuo penkiolikos iki dvidešimt penkių tūkstančių litų. Baudžiamojo kodekso 47 str. nustatyta, kad bauda yra skaičiuojama minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžiais ir minimali bauda, kuri gali būti skiriama už baudžiamąjį nusižengimą yra vieno MGL dydžio. Šiuo metu MGL dydis lygus 125 litams.⁵⁰ Taigi, asmeniui padariusiam administracinį teisės pažeidimą numatytą ATPK 173¹⁸ str., gali būti skiriama bauda keliasdešimt kartų viršijanti galimą baudą skiriamą padarius nusikaltimą. Be to, ATPK 314 str. 5 d. numatyta, kad jeigu pažeidėjas vengia sumokėti baudą ir neturi turto, į kurį gali būti nukreiptas baudos išieškojimas, teismo nutarimu bauda gali būti pakeista administraciniu areštu iki trisdešimties parų. Be to, iš ATPK 20 str. turinio seka, kad pagrindinis administracinės nuobaudos tikslas yra nubausti administracinį teisės pažeidimą padariusį asmenį. Šių aplinkybių teismams pakanka, kad pažeidimas, numatytas ATPK 173¹⁸ str. Konvencijos taikymo prasme būtų kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika, o bylos dėl tokio teisės pažeidimo procesas Konvencijos požiūriu būtų laikytinas baudžiamuoju.

Su tokia teismų pozicija negalima nesutikti, tačiau reikia įvertinti, kaip ji įtakoja azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimo administracinių bylų nagrinėjimą. Įtaka pasireiškia paprastai: visas abejones teismai aiškina pažeidėjo naudai, visas teisinio reglamentavimo dviprasmybes laiko atsakomybės nereglamentavimu. Atsižvelgdami į aukščiau išdėstytą poziciją dėl tokių teisės pažeidimų, už kuriuos gali būti skiriama didesnė nei 1 MGL bauda, prilyginimui baudžiamiesiems nusikaltimams, reikalavimų kartelę teisiniam apibrėžtumui, surinktų įrodymų kokybei ir kiekiui, kaltinimo aiškumui, teismai gerokai kilsteli, dažnai neatsižvelgdami į bylos medžiagą, teisės aktų nuostatas ir kitas aplinkybes:

„<...>Teisėjų kolegija iš esmės sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad tuo

⁴⁹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1603-05.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 1 d. nutarimas Nr. 382 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo užmokesčio, valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos ir minimalių dydžių didinimo“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-869.

atveju, kai teisės norminiai aktai aiškios tvarkos, leidžiančios teisinių santykių subjektams aiškiai suvokti savo teises ir pareigas, dėl teisinio reglamentavimo spragų ar kitų priežasčių nenustato, atsakomybė už tokios tvarkos pažeidimą negali būti taikoma. Teisiniai draudimai ar įpareigojimai, už kurių nesilaikymą gali būti taikoma griežta atsakomybė, turi būti formuluojami nedviprasmiškai. Teisinis reglamentavimas turi būti perregimas, suvokiamas visiems teisinių santykių subjektams. Tokių teisės aiškinimo ir taikymo taisyklių laikosi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. N¹²-150/2004). Toks aiškinimas iš esmės atitinka bendrąjį baudžiamosios teisės principą *nullum crimen, nulla poena sine lege* (iš lot. - nėra nusikaltimo, nėra bausmės be įstatymo), Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją, kurioje teigiama, kad baudžiamoji teisė neturi būti plečiamai aiškinama kaltinamojo nenaudai, o nusikaltimas turi būti tiksliai apibrėžtas įstatyme.<...> Atsižvelgdama į paminėtas aplinkybes, teisėjų kolegija iš esmės sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad nėra aiškaus teisinio reguliavimo, koku atveju asmuo turi būti laikomas laimėjusiu 3500 litų ALĮ 20 straipsnio 1 dalies taikymo tikslu. Visos abejonės nagrinėjamu atveju traktuojamos traukiamo atsakomybės asmens naudai (lot. - *in dubio pro reo*), todėl pirmosios instancijos teismo nutarimo naikinti nėra pakankamo pagrindo.<...>⁵¹

Tokia teismų pozicija gali sukelti tam tikrą lošimo organizatorių nebaudžiamumo viziją. Azartiniai lošimai Lietuvoje yra dar palyginus nauja paslauga, kuri netolimoje praeityje buvo uždrausta ir baudžiama. Visuomenėje gajūs neigiami stereotipai, dėl kurių ir dėl neigiamo visuomenės požiūrio į azartinius lošimus bendrai, dažnas lošėjas (tiek pastovus, tiek tik kartais besinaudojantis šia paslauga) linkęs slėpti tai, kad jis lošia. Dėl šios aplinkybės tiriant galimus administracinių pažeidimų atvejus, kompetentingoms institucijoms sunku surasti įvykio liudininkus ar gauti jų paaiškinimus. Lošimo organizatoriai taip pat nelinkę padėti atskleisti administracinius pažeidimus. Visų pirma dėl to, kad kiekvienas atskleistas azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimas bendrovei gali grėsti licencijos galiojimo sustabdymu ar licencijos galiojimo panaikinimu. Šios aplinkybės didina azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimų latentiškumą ir trukdo jų tyrimui. Įvertinus ir tai, kad Priežiūros komisija, pagrindinė institucija prižiūrinti ir kontroliuojant azartinių lošimų organizavimo tvarkos laikymąsi, nei iš tolo neprilygsta savo teisėmis ir galiomis ikiteisminio tyrimo institucijoms, tampa akivaizdu, kad šiuo momentu reikalauti, kad administracinė byla prilygtų baudžiamajai bylai, yra tolygu bylos nutraukimui.

Vertinant šiame skirsnyje pateiktą informaciją, galima daryti išvadą, kad tokią situaciją reikia nedelsiant taisyti. Negalima nepaisyti teismų siunčiamų signalų, kad azartinių lošimų organizavimo tvarka yra reglamentuota neaiškiai ir dviprasmiškai. Negalima ignoruoti tarptautinės

⁵¹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N⁶-1 313/2006.

teisės pozicijų teisės pažeidimų vertinimo klausimu. Todėl būtina taisyti per penkis praktikos metus išaiškėjusias teisinio reglamentavimo klaidas ir spragas siekiant teisės normų skaidrumo, sistemiškumo, reikiamos apimties kompetencijos suteikimo kontrolės institucijoms.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išanalizavus teisinę atsakomybę azartinių lošimų teisiniame reguliavime, padarytos šios išvados:

1. Azartinių lošimų organizavimo santykiuose galimos visos teisinės atsakomybės rūšys: administracinė, baudžiamoji, civilinė, drausminė ir materialinė. Viena priešinga teisei objektyvi veika (veikimas arba neveikimas) kaltam asmeniui, priklausomai nuo kitų pažeidimo elementų turinio, gali užtraukti kelias atsakomybės rūšis vienu metu.

2. Azartinių lošimų organizavimas versliškai ar stambiu mastu neįsteigus įmonės arba įsteigus įmonę, bet neturint šiai veiklai licencijos, arba įsteigus įmonę ir turint šiai veiklai licenciją, bet neturint leidimų atidaryti lošimų vietas užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

3. Teisės normų pažeidimai azartinių lošimų srityje gali užtraukti civilinę atsakomybę, kuri pagal santykių prigimtį priskiriama prie sutartinės atsakomybės rūšies. Azartinių lošimų reglamentas yra laikytinas lošimo sutartimi, reglamento nuostatos - standartinėmis sutarties sąlygomis, o pagal sudarymo būdą lošimo reglamentas priskirtinas prie prisijungimo sutarčių. Civilinė atsakomybė už pažeidimus lošimų santykiuose gali būti patraukti tiek fiziniai (lošėjai arba lošimo organizatoriaus atstovai), tiek juridiniai asmenys (lošimų organizatoriai).

4. Drausminė atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus lošimų organizatoriaus (bendrovės) darbuotojai gali būti patraukti tuomet, kai šios tvarkos ar jos įgyvendinimo nuostatos perkeltos į bendrovės lokalius teisės aktus (vidaus darbo tvarkos taisyklės, pareigybės aprašymus, įsakymus ir t.t.) ir darbuotojai yra su jais susipažinę.

5. Darbo pareigų neatlikimas arba netinkamas atlikimas lošimus organizuojančios bendrovės darbuotojams gali užtraukti materialinę atsakomybę.

6. Administracinė atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus suprantama ne vien kaip atsakomybė už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą, bet ir kaip licencijuojamos veiklos ribojimo priemonių taikymas. Ši išvada suponuoja kitą: administracinės atsakomybės subjektu už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus gali būti ne tik fizinis asmuo, bet ir bendrovė turinti nustatytą licenciją ir leidimus.

7. Atsakomybė už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą galima traukti tik pakaltinamą fizinį asmenį, kuriam iki administracinio teisės pažeidimo padarymo sukako šešiolika metų, nepriklausomai nuo to, ar jis susijęs darbo santykiais su licencijas ir leidimus organizuoti azartinius lošimus turinčia bendrove ar ne. Atsakomybė traukiamas asmuo, kuris tiesiogiai pažeidė azartinių lošimų organizavimo tvarką.

8. *Ne bis in idem* principas, drausdamas antrą kartą bausti tą patį asmenį už tą patį pažeidimą, nedraudžia taikyti asmeniui kitų atsakomybės rūšių, kurių pagrindinė paskirtis nėra baudimas. Taip pat šis principas nebus pažeistas, jei už tą pačią veiką bus nubausti skirtingi asmenys ar tas pats asmuo bus nubaustas už skirtingas veikas. Taikant ATPK ir azartinių lošimų organizavimo tvarką reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytas licencijuojamos veiklos ribojimo priemonės svarbu nustatyti, ar jos nesukelia tiesioginių neigiamų pasekmių tam pačiam fiziniam asmeniui.

9. Terminu skirti administracinę nuobaudą už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą pradžia, priklausomai nuo pažeidimo pobūdžio, laikomas arba pažeidimo padarymo momentas, arba pažeidimo nustatymo ar nutraukimo momentas (trunkamo pažeidimo atveju).

10. Surašant administracinio teisės pažeidimo protokolą būtina nurodyti padaryto pažeidimo pobūdį ir pilnai bei tiksliai atskleisti jo elementus.

11. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas suformavo praktiką, jog už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą administracinę atsakomybę traukiamam asmeniui turi būti suteikiamos iš esmės tokios pačios teisės kaip ir kaltinamajam baudžiamojoje byloje.

12. Poveikio priemonės, taikomos bendrovėms ir susijusios su licencijuojamos veiklos ribojimu, yra nesubalansuotos. Skirtumas tarp švelniausios poveikio priemonės (įspėjimo dėl galimo licencijos galiojimo sustabdymo) ir sekančios pagal griežtumą priemonės (licencijos galiojimo sustabdymas, t.y. faktiškai veiklos sustabdymas visose bendrovei priklausančiuose lošimų organizavimo vietose) yra per didelis ir reikalauja tarpinės poveikio priemonės.

Galima konstatuoti, kad darbo pradžioje iškelta tyrimo hipotezė, jog teisės aktuose nustatyta administracinė atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus negali būti taikoma efektyviai, iš dalies pasitvirtino. Galiojantis teisinis reglamentavimas dėl teisės normų neaiškumo, dviprasmiškumo ir nesusisteminimo tam tikrais atvejais neleidžia patraukti administracinę atsakomybę azartinių lošimų organizavimo tvarką pažeidusių asmenų, tačiau ištaisius teisės aktų spragas ir administracinių bylų medžiagų (ypač administracinio teisės pažeidimo protokolų) trūkumus remiantis suformuota teismine praktika, administracinė atsakomybė gali būti taikoma efektyviai. Šiam tikslui pasiekti darbo autorius siūlo:

1. Papildyti poveikio priemonių, taikomų lošimus organizuojančioms bendrovėms, sąrašą leidimo atidaryti lošimų organizavimo vietą galiojimo sustabdymu. Ši poveikio priemonė užpildytą spragą tarp savo griežtumu labai skirtingų poveikio priemonių – įspėjimo dėl galimo licencijos galiojimo panaikinimo ir licencijos galiojimo sustabdymo. Dažnai nustačius, kad tam tikri azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimai daromi konkrečioje vietoje (pvz. patalpos ar įrenginiai neatitinka nustatytų reikalavimų), taikyti įspėjimą dėl galimo licencijos galiojimo

sustabdymo negalima, nes dėl tų pažeidimų organizuoti lošimų toje vietoje neįmanoma arba jie bus organizuojami pažeidžiant nustatytą tvarką, o stabdyti licencijos galiojimą ir tuo pačiu priversti bendrovę laikinai uždaryti visas kitas jai priklausančias lošimų organizavimo vietas, nors jose ir nėra jokių pažeidimų, neteisinga.

2. ATPK 173¹⁸ str. sankcijoje išskirti bendrovių, organizuojančių azartinius lošimus, vadovų atsakomybę, nustatant jiems baudos dydį dabar galiojančios sankcijos ribose ir sumažinti baudos dydį kitiems subjektams. Šiame straipsnyje nustatyta sankcija yra viena griežčiausių visame ATPK, nors pagal savo pavojingumą azartinių lošimų organizavimo tvarkos, o ypač lošimo reglamento pažeidimas, tikrai nėra pavojingesni nei, tarkim, šaudymą iš šaunamojo ginklo nenustatytose vietose, Respublikos Prezidento įžeidimas ar pirkėjų bei klientų apgaudinėjimą. Teismų skiriamos baudos retai priartėja prie sankcijos nustatytos minimalios baudos dydžio, nekalbant apie vidurkį. Iš tiesų, skirti dešimties tūkstančių litų baudą krupjė, sumaišiusiam kortas kaladėje ne taip, kaip nustatyta lošimo reglamente ar suklydusiam vertinant laiminčią kortų kombinaciją, yra neteisinga ir neprotinga. Kas kita bendrovės vadovo tyčiniai veiksmai, organizuojant bendrovės darbą taip, kad nebūtų vykdomos pinigų plovimo prevencijos priemonės.

3. Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui įgyvendinti Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 31 str. 2 d. 1 p.⁵² jam suteiktą funkciją ir formuoti vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant ALĮ bei kitus teisės aktus, nustatančius azartinių lošimų organizavimo tvarką.

4. Valstybinei lošimų priežiūros komisijai, renkant administracinių bylų dėl azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimų medžiagą bei surašant administracinio teisės pažeidimo protokolus, atsižvelgti į teismų nustatytus administracinių bylų medžiagos (ypač administracinio teisės pažeidimo protokolo) trūkumus bei į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo poziciją, jog už ATPK 173¹⁸ str. pažeidimą administracinė atsakomybė traukiamam asmeniui turi būti suteikiamos iš esmės tokios pačios teisės kaip ir kaltinamajam baudžiamajame byloje.

⁵² Lietuvos Respublikos teismų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas//Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
7. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.
8. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 173¹⁸ straipsniu ir 224, 259¹ straipsnių pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 39-1328.
9. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.
10. Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 43-1495.
11. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 73-3085.
12. Lietuvos Respublikos loterijų ir azartinių lošimų mokesčio įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 43-1496.
13. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1502.
14. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937.
15. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

Tarptautiniai dokumentai

16. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansinių sistemos apsaugos nuo jo naudojimo pinigų plovimo tikslais 2001/97/EB. Adresas internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26703; prisijungimo laikas: 2006-05-15.

17. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
18. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septintasis protokolai (1984) // Žmogaus teisės. Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. - Vilnius: Mintis, 1993.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai

19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 1 d. nutarimas Nr. 382 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo užmokesčio, valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos ir minimalių dydžių didinimo“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 32-869.
20. Lietuvos Respublikos Prezidento 2001 m. gegužės 2 d. dekretas Nr. 1304 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos respublikos azartinių lošimų įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“//Valstybės Žinios. 2001, Nr. 39-1364.
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr. 740 „Dėl azartinių lošimų licencijavimo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2001, Nr. 53-1876.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas Nr. 1283 „Dėl kasos aparatų diegimo ir naudojimo tvarkos patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr.82-3522.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1409 „Dėl kliento atliekamų operacijų su pinigais ir sandorių registrų tvarkymo taisyklių“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 89-3800.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1411 „Dėl kriterijų, kuriais vadovaujantis operacija su pinigais ar sandoris laikomi įtartinais, sąrašo patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 89-3802.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1441 „Dėl įtartinų operacijų su pinigais sustabdymo ir informacijos pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 167-6127.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 22 d. nutarimas Nr. 929 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 6 d. nutarimo Nr. 1411 „Dėl kriterijų, kuriais vadovaujantis operacija pinigais laikoma įtartina, patvirtinimo“ pakeitimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 115-4302.

Teismų praktika

27. Administracinių teismų praktika (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis). - Vilnius: Vyriausiasis administracinis teismas, 2004.
28. Lietuvos Aukščiausio Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-322/2003.
29. Lietuvos Aukščiausio Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-252/2004.
30. Lietuvos Aukščiausio Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-764/2001.
31. Lietuvos Aukščiausio Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 45 " Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Darbo kodekso normas, reglamentuojančias darbo sutarties nutraukimą pagal Darbo kodekso 136 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktus, apibendrinimo apžvalga"http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26547; prisijungimo laikas: 2006-11-25.
32. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. A¹⁵-39/2005.
33. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N -150/2004.
34. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-791-04.
35. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-811-06.
36. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1370/2006.
37. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1503/2006.
38. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1509/2006.
39. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N³-1603-05.
40. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N⁶-I 313/2006.
41. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N⁹-62-679/2006.
42. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N⁹-719/2006.
43. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹⁰-1437-05.
44. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹²-20-04.
45. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹²-150/2004.
46. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹⁴-982-05.
47. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla Nr. N¹⁵-983/2005.
48. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo konsultacija Nr. 16-K „Dėl ATPK 173¹⁸ straipsnio taikymo“.
49. Utenos rajono apylinkės teismo administracinė byla Nr. A2.8-579-455/2006.

Specialioji literatūra

50. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1, 2 knygos. – Vilnius: Eugrimas, 2000
51. Europos Bendrijos teisės aktų rinkinys. Ekonominė ir pinigų sąjunga. Pirma knyga. – Vilnius: Lietuvos bankas, 2003.
52. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas / Vyr. redaktorius Stasys Keinys. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
53. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. - Vilnius: Justitia, 2001.
54. Lietuvos administracinė teisė : bendroji dalis : vadovėlis / Audrius Bakaveckas ir kt. - Vilnius : Mykolo Romerio Universiteto Leidybos centras, 2005.
55. Petkevičius P. Administracinė atsakomybė. Vilnius: Justitia, 1996.
56. Petkevičius P. Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
57. Šedbaras S. Administracinė atsakomybė : vadovėlis. - Vilnius: Justitia, 2005.
58. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000.
59. Veličkienė A.T. Lotynų kalba. Vadovėlis teisininkams. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos leidybos centras, 2000.

Internetiniai ir kiti šaltiniai

60. Valstybinės lošimų priežiūros komisijos 2003-2004 metų ir 2005 metų I pusmečio valstybinės lošimų priežiūros komisijos darbuotojų surašytų administracinių teisės pažeidimų protokolų pagal LR administracinių teisės pažeidimų kodekso 173¹⁸ straipsnį ataskaita bei išnagrinėtų bylų teismuose pagal surašytus protokolus analizė.
61. Valstybinės lošimų priežiūros komisijos 2005 metų veiklos ataskaita// <http://www.vlpk.lt/dokumentai/metine%202005%20metu%20ataskaita.doc>; prisijungimo laikas: 2006-09-11.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Teisinės atsakomybės problemos azartinių lošimų teisiniame reguliavime“ yra nagrinėjama teisinė atsakomybė apskritai, identifikuojamos pagrindinės teisinės atsakomybės azartinių lošimų teisiniame reguliavime problemos, jos nagrinėjamos teisės aktų ir teisminių precedentų kontekste.

Verslas, paslauga, pramoga, liga, nuodėmė – tai asociacijos, kurias sukelia žodžių junginys „azartiniai lošimai“. Ilgą laiką drausti, bet nelegaliai organizuoti, galiausiai Lietuvoje buvo legalizuoti ir teisiškai reglamentuoti nuo 2001 m. liepos 1 d. Įsteigtos lošimus organizuojančios bendrovės, priimtas lošėjus aptarnaujantis personalas, atidarytos lošimų vietos, teikiama paslauga – visa tai turi vykti pagal teisės aktuose nustatytą tvarką. Kur yra nustatyta tvarka, neišvengiamai atsiranda tos tvarkos pažeidimai, o tai savo ruožtu reiškia teisinę atsakomybę pažeidėjams. Teisinė atsakomybė yra neigiama valstybės reakcija į neteisėtą elgesį. Tokia valstybės reakcija sukelia teisės aktais nustatytas neigiamas pasekmes teisės pažeidėjui. Atsižvelgiant į teisės normas, kurios nustato atsakomybės taikymą, teisinė atsakomybė skirstoma į rūšis: baudžiamąją, civilinę, administracinę, drausminę ir materialinę. Azartinių lošimų organizavimo santykiuose, pažeidus teisės aktų reikalavimus, galimos visos teisinės atsakomybės rūšys, o tam tikrais atvejais viena neteisėta veika pažeidėjui gali užtraukti kelias atsakomybės rūšis vienu metu.

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama administracinės atsakomybės už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą subjekto problema. Analizuojami poveikio priemonių už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimą parinkimo ir *ne bis in idem* principo laikymosi klausimai. Taip pat aiškinamasi termino skirti administracinę nuobaudą skaičiavimo tvarka ir nagrinėjamos su tuo susijusios problemos. Pateikiama teismų pozicija dėl administracinės atsakomybės prilyginimo baudžiamajai atsakomybei atsižvelgus į nuobaudos griežtumą ir analizuojama tokios pozicijos įtaka teisinei atsakomybei už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus.

Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados ir pasiūlymai, kuriuos įgyvendinus administracinė atsakomybė už azartinių lošimų organizavimo tvarkos pažeidimus būtų taikoma efektyviau.

SUMMARY

In the final Masterwork “Problems of legal responsibility in the legal regulation of gaming” legal responsibility in general will be analysed, main problems of the legal responsibility in legal regulation of gaming will be identified. They are researched in the context of legal acts and judicial precedents.

Business, service, entertainment, disease, sin – these definitions are associated with the word “gaming”. For long time prohibited but organised illegal gaming was legalized and is legal regulated since 1 July 2001 in Lithuania. Gaming companies were established, players service staff was engaged, gaming locations were opened, service is provided. And all this shall be organized following the established order and requirements. Where is an order established, violations of this order are unavoidable, and it means legal responsibility for offender. Legal responsibility is negative response of the state to illegal behaviour. Such response of the state causes for the offender negative consequences established by legal acts. Considering legal rules, establishing application of responsibility, legal responsibility can be sorted into: criminal responsibility, civil responsibility, administrative responsibility, disciplinary responsibility and pecuniary responsibility. By violation of legal acts in gaming operation relationship all kinds of legal responsibility are possible. One unlawful act can carry several kinds of responsibility at one time for the offender in some cases.

Subjects problem of the administrative responsibility for the violation of gaming operation order will be researched in the final Masterwork. Questions of sanctions choice for the violation of gaming operation order and of compliance of the principle *ne bis in idem* are analysed. The order of calculation of the period to impose administrative punishment will be explained and related problems analysed. Position of courts related to the equating of administrative responsibility to the criminal responsibility considering strictness of sanction will be presented, impact of such position to the legal responsibility for the gaming order violation will be analysed.

At the end of the Masterwork conclusions and proposals are presented, implementation of which would lead to more effective application of administrative responsibility for violation of gaming operation order.